

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Pesek

(NE)STABILNOST VLAD NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE –
PRIMERJAVA SLOVENIJE IN HRVAŠKE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vesna Pesek
Mentorica: doc. dr. Alenka Krašovec

(NE)STABILNOST VLAD NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE –
PRIMERJAVA SLOVENIJE IN HRVAŠKE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

*Zahvaljujem se mentorici dr. Alenki Krašovec za pomoč pri izdelavi diplomske naloge.
Iskrena hvala staršema, ki sta mi pomagala in stala ob strani vsa leta študija ter verjela vame,
prav tako hvala bratu Alešu, Boštjanu, prijateljem za vso pomoč in spodbudne besede.*

(NE)STABILNOST VLAD NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE – PRIMERJAVA SLOVENIJE IN HRVAŠKE

V svojem diplomskem delu sem primerjala vlade in ugotavljala njihovo stabilnost v Sloveniji v obdobju 1990–2004 ter na Hrvaškem v obdobju 1990–2003. Obema državama je skupno, da sta postali tranzicijski državi v devetdesetih letih, različna institucionalna ureditev pa jima je v politiki začrtala drugačno politično pot (vse do leta 2000, ko je Hrvaška spremenila volilni in ustavni sistem v bolj ustreznega – uvedla je proporcionalni volilni sistem ter parlamentarni ustavni sistem). Poleg stabilnosti vlad bom ugotavljala, kako so različne institucionalne ureditve, tip koalicij in ideološka usmerjenost političnih strank vplivale na stabilnost vlad v teh dveh državah. Pri primerjavi omenjenih vlad sem si pomagala z dvema hipotezama, ki sem ju postavila na začetku naloge. Osredotočila sem se na vpliv naslednjih institucionalnih dejavnikov: ustavnega sistema, volilnega sistema, sestavo vladnih koalicij.

Ključne besede: vlada, stabilnost, neoinstitucionalizem, volilni sistem, ustavni sistem.

STABILITY OF GOVERNMENTS IN FORMER YUGOSLAVIA – THE CASE OF SLOVENIA AND CROATIA

In my diploma I compared the governments of Slovenia and Croatia. I tried to find out if there is a difference between government stability in the years from 1990 till 2003 for Croatia and in the years from 1990 till 2004 for Slovenia. Both countries had similar conditions – in the beginning of the nineties they became transition countries, but with very different institutional arrangements (until 2000, when Croatia changed it's electoral and political system to a more appropriate-proportional electoral system and parliamentary system). Beside government stability I tried to prove that institutional arrangement, type of governments, ideological orientation of government parties had influence on government stability in those two countries. The two hypotheses that I set up at the beginning of diploma helped me when doing the comparison. I focused on the influence of these institutional factors: political system, electoral system, structure of coalition governments.

Key words: government, stability, neoinstitutionalism, electoral system, political system.

KAZALO

1. UVOD	10
1.1 STRUKTURA NALOGE	11
1.2 METODOLOŠKI OKVIR	11
2. TEMELJNI POJMI	12
2.1 VLADA	12
2.2 VRSTE VLAD	14
2.3 (NE)STABILNOST VLAD – OBDOBJE TRAJANJA VLADE, PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV	20
2.4 NOVI INSTITUCIONALIZEM (NEOINSTITUCIONALIZEM)	25
2.5 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLAD	26
2.5.1 USTAVNI SISTEMI	26
2.5.1.1 PARLAMENTARNI SISTEM	26
2.5.1.2 PREDSEDNIŠKI SISTEM	27
2.5.1.3 POLPREDSEDNIŠKI SISTEM	28
2.5.1.4 SKUPŠČINSKI (KONVENTNI) SISTEM	28
2.5.1.5 UČINKI USTAVNIH IZBIR	29
2.5.2.1 VEČINSKI VOLILNI SISTEMI	32
2.5.2.2 UČINKI VEČINSKIH VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD	32
2.5.2.3 PROPORCIONALNI SISTEMI	33
2.5.2.4 UČINKI PROPORCIONALNIH VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD	34
2.5.2.5 KOMBINIRANI VOLILNI SISTEMI	34
2.5.2.6 POMEN VOLILNEGA SISTEMA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH	35
3. OSREDNJI DEL	37
3.1 VLADA V SLOVENIJI	37
3.1.1 SESTAVA VLADE	37
3.1.2 POLOŽAJ PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV	37
3.1.3 FUNKCIJE VLADE	38
3.1.4 RAZMERJE MED DRŽAVNIM ZBOROM IN VLADO	39

3.1.4.1 OBLIKOVANJE VLADE (volitve predsednika vlade in imenovanje ministrov)	39
3.1.4.2 MANDATNA DOBA VLADE	40
3.1.4.3 MEHANIZMI ODGOVORNOSTI VLADE DRŽAVNEMU ZBORU	41
3.1.4.3.1 ZAUPNICA	41
3.1.4.3.2 NEZAUPNICA	42
3.1.4.3.3 INTERPELACIJA	42
3.1.4.3.4 POSLANSKO VPRAŠANJE	44
3.2 VLADA NA HRVAŠKEM	44
3.2.1 SESTAVA IN OBLIKOVANJE VLADE	44
3.2.2 FUNKCIJE VLADE	45
3.2.3 RAZMERJE MED SABOROM IN VLADO – MEHANIZMI ODGOVORNOSTI VLADE SABORU (ZAUPNICA IN NEZAUPNICA VLADI)	46
3.3 (NE)STABILNOST VLADE – OBDOBJE TRAJANJA VLADE, PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV	47
3.3.1 SLOVENIJA	47
3.3.2 HRVAŠKA	49
3.4 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLADE V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM	52
3.4.1 USTAVNI SISTEM	52
3.4.1.1 SLOVENIJA	52
3.4.1.2 HRVAŠKA	53
3.4.1.2.1 OD LETA 1990–2000 (PRVA USTAVA)	53
3.4.1.2.2 OD LETA 2000 (DRUGA USTAVA)	54
3.4.2 VOLILNI SISTEM	54
3.4.2.1 SLOVENIJA	54
3.4.2.2 HRVAŠKA	57
3.5 STRANKE V VLADNI KOALICIJI IN NJIHOVA IDEOLOŠKA (NE)SORODNOST	61
3.5.1 SLOVENIJA	61
3.5.2 HRVAŠKA	64
3.6 VERIFIKACIJA HIPOTEZ	67
4. ZAKLJUČEK	76

5. LITERATURA IN VIRI	78
6. PRILOGE	88

SEZNAM TABEL

Tabela 3.3.1.1: Stabilnost vlad v Sloveniji 1990–2004.....	47
Tabela 3.3.1.2: Spremembe v posameznih ministrstvih v vladah (1990–2004) v Sloveniji.....	49
Tabela 3.3.2.1: Stabilnost vlad na Hrvaškem 1990–2004 (glede na predsednike vlad)	50
Tabela 3.3.2.2: Spremembe v posameznih ministrstvih v vladah (1990–2003) na Hrvaškem	51
Tabela 3.5.1.1: Koalicije v Sloveniji od l. 1990–2004.....	62
Tabela 3.5.2.1: Koalicije na Hrvaškem od l. 1990–2003	65
Tabela 3.6.1: Število vlad, predsednikov vlad, ministrov ter povprečno število ministrstev v posamezni vladi.....	68
Tabela 3.6.2: Povprečna doba trajanj vlad, predsednikov vlad in ministrov ter menjave v ministrstvih(v letih)	69
Tabela 3.6.3: Volilni sistemi v Sloveniji in na Hrvaškem	71
Tabela 3.6.4: Ustavni sistemi v Sloveniji in na Hrvaškem	73
Tabela 3.6.5: Usmerjenost političnih strank v vladah na ideološkem kontinuumu v Sloveniji in na Hrvaškem	74

Seznam kratic političnih strank v Sloveniji in na Hrvaškem

DEMOS - Demokratična opozicija Slovenije

DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije

DS – Demokrati Slovenije

HDS – Hrvaška demokratska stranka

HDZ - Hrvaška demokratska skupnost

HKDS – Hrvaška krščanska demokratska stranka

HNS – Hrvaška narodna stranka

HSLS – Hrvaška socialno-liberalna stranka

HSP – Hrvaška stranka prava

HSS – Hrvaška kmečka stranka

LDS – Liberalna demokracija Slovenije

LS – (Slovenska) Ljudska stranka

LS – (Hrvaška) Liberalna stranka

NSi – Nova Slovenija

SDP – Socialnodemokratska stranka

SDH – Socialnodemokratska stranka Hrvaške

SDS(S) – Slovenska demokratska stranka

SDZ – Slovenska demokratična zveza

SKD – Slovenski krščanski demokrati (od leta 2000 NSi)

SKZ – Slovenska kmečka zveza

SLS – Slovenska ljudska stranka

SMS – Stranka mladih Slovenije

SSH – Hrvaška socialistična stranka

SSS – Socialistična stranka Slovenije

ZLSD – Združena lista socialnih demokratov(od leta 2005 SD – Socialni demokrati)

ZS – Zeleni Slovenije

1. UVOD

Konec 80-ih in začetek 90-ih let 20. stoletja je za bivše socialistične države – med njimi sta bili tudi Slovenija in Hrvaška – pomenil velik prelom. Ta čas je pomenil spremembo dosedanjega političnega sistema v demokratični politični sistem, prav tako pa se je spremenil volilni sistem. S tem se je spremenila pristojnost institucij oblasti: vlade – le-ta me bo v diplomskem delu v omenjenih državah najbolj zanimala.

Vlada je v središču političnega življenja in ima več pomembnih funkcij za državo. Kot prvo je del strank: predstavlja vrh strank. Vlada je reprezentativni organ in institucija, ki predstavlja državo v zunanjih in notranjih zadevah. Medtem ko stranke zasledujejo zgolj svoje cilje, mora vlada v prvi vrsti poskrbeti za dobrobit države in biti vedno pripravljena dajati odgovore na pomembna vprašanja. Vlada je tudi na čelu javne uprave (Blondel in Cotta 1996: 262). Prav zaradi vseh teh številnih funkcij je pomembno, da je vlada stabilna, saj le takšna vlada lahko nemoteno opravlja vse te funkcije.

V vsakem primeru je vlada politično telo, ki uresničuje politiko stranke oziroma koalicije strank, ki oblikujejo vlado, tako da jo prelije v svoje oblastno delovanje. Sprejeto politiko vlada uveljavlja prek svojih zakonskih in drugih predlogov, ki jih daje parlamentu, in pa v okviru svoje izvršilne funkcije (Grad idr. 1999: 149).

Med samimi vladami obstajajo velike razlike tako po sestavi, notranji organizaciji, trajanju. Ta diplomatska naloga bo na začetku predstavila različne vrste vlad, nato različne vrste vlad v zahodni Evropi ter v tranzicijskih državah, osrednji del naloge pa bo predstavljala analiza stabilnosti vlad v Sloveniji in na Hrvaškem (le-to bom ugotavljala z dolžino trajanja posameznih vlad¹) ter ugotavljanje vpliva različnih dejavnikov na njihovo stabilnost.

¹ V parlamentarnih sistemih je namreč dolžina trajanja vlade najboljši pokazatelj moči izvršne in zakonodajne veje oblasti. Vlada, ki je na oblasti daljše časovno obdobje, je dominantna v odnosu do zakonodajnega telesa, medtem ko bo vlada, ki je na oblasti kratek čas, oslabiljena (Lijphart 2003: 161).

1.1 STRUKTURA NALOGE

Diplomska naloga je razdeljena na štiri glavne dele.

- V prvem uvodnem delu sem predstavila izbrano temo. Prvi del vsebuje še namen in cilj naloge. Nadaljevala bom s hipotezama ter uporabljenimi metodami.
- V drugem delu bom predstavila relevantno teorijo, ki zadeva temo diplomske naloge.
- Tretji del predstavlja osrednji del naloge – najprej predstavitev vlade v Sloveniji in na Hrvaškem (formalne opredelitve nalog, pristojnosti, značilnosti), ki ji bo sledila analiza stabilnosti vlad v omenjenih državah ter vpliva posameznih institucionalnih in drugih dejavnikov na njihovo stabilnost, nato pa še preverjanje hipotez.
- Četrty del bom namenila sklepnim ugotovitvam.

1.2 METODOLOŠKI OKVIR

Naloga bo usmerjena v preučevanje in primerjavo vlad v Sloveniji in na Hrvaškem. Zanimalo me bo, ali so bile vlade v Sloveniji (v obdobju 1990–2004) in na Hrvaškem (v obdobju 1990–2003) stabilne. Za opredelitev stabilnosti bodo uporabljeni naslednji kazalci: pogostost menjave vlad, predsednika vlade in ministrov.

Ugotavljal bom tudi, ali imajo vpliv in kolikšen je vpliv institucionalnih dejavnikov (ustavni sistem, volilni sistem) ter vpliv sestave koalicij in ideološke distance med koalicijskimi strankami na stabilnost vlad v Sloveniji (v obdobju 1990–2004) in na Hrvaškem (1990–2003).

1. HIPOTEZA:

Hrvaška je imela v obdobju (maj) 1990–2000 bolj stabilne vlade kot pa Slovenija v obdobju (maj) 1990–2004, po letu 2000 (po spremembi ustavnega in volilnega sistema na Hrvaškem) pa je stabilnost v preučevanih državah podobna.

2. HIPOTEZA:

Institucionalni dejavniki (ustavni sistem, volilni sistem), tip koalicij, ideološka distanca političnih strank vplivajo na stabilnost vlad v preučevanih državah.

Za izvedbo naloge bom uporabila več raziskovalnih metod:

- analiza in interpretacija primarnih virov,
- analiza in interpretacija sekundarnih virov (zborniki, revije, članki, javnomnenjski podatki, poročila, monografski in internetni viri).

Analiza bo temeljila predvsem na preučevanju literature, povezane s to tematiko, na koncu pa bom naredila sintezo raziskovalnih ugotovitev.

2. TEMELJNI POJMI

2.1 VLADA

Zgodovinski razvoj, oblikovanje in prenehanje dela vlade

Vlada kot dejanski nosilec izvršilne oblasti je zgodovinsko nastala v Veliki Britaniji. Njen predhodnik v času, ko je monarh še dejansko vodil izvršilno oblast, je bil organ, imenovan Privy Council, ki je svetoval monarhu kot nosilcu izvršilne oblasti in izvajal njegove odredbe. Sestanke s člani tega organa je monarh skliceval v prostoru, imenovanem kabinet, zaradi česar so se tudi člani tega organa, ki so vodili državno upravo, začeli imenovati kabinet. V tem času so bili to najvišji državni uradniki, ki so izvajali kraljeve odredbe in mu tudi odgovarjali za svoje delo. Ko je v začetku 18. stoletja prestol zasedla hannovrska dinastija, je monarh prenehal sklicevati Privy Council in se tudi sicer ni dosti ukvarjal z izvajanjem izvršilne oblasti. Zato se je kabinet kmalu odvrnil od monarha in se začel obračati k parlamentu, v katerem so se začele vse bolj uveljavljati politične stranke. S krepitevijo vloge kabineta je začela upadati vloga Privy Councila in njegove naloge je začel prevzemati kabinet (Grad 2000: 125).

S krepitevijo vloge parlamenta je vlada (kabinet) v začetku 18. stoletja postala za svoje delo politično odgovorna parlamentu in ne več monarhu. V skladu s takim razvojem monarh tudi ni več postavljaj ministrov, temveč mu je ostala samo še izbira prvega ministra, pa še to zgolj formalno, ker tega ni mogel storiti mimo volje parlamenta. Tako se je izoblikoval običaj, da monarh podeli mandat za sestavo vlade vodji politične stranke oziroma vodji ene od strank, ki

tvorijo večinsko koalicijo strank v parlamentu. Značilno za angleško ureditev je, da so ministri in drugi člani vlade lahko imenovani samo izmed vrst poslancev, kar nekoliko slabi načelo delitve oblasti. V parlamentu sta tako dve vrsti poslancev – poslanci, ki so člani vlade, in ostali poslanci. Razvoj na evropskem kontinentu je sicer potekal precej drugače kot v Angliji, ker se je tu razvil sistem absolutistične monarhije, v katerem so bili vodje posameznih upravnih resorjev samo visoki uradniki. Z nastankom parlamentarne monarhije pa so tudi tu postali politično odgovorni parlamentu, čeprav so bili na začetku odgovorni tudi vladarju. Kasneje je sicer vladar še imenoval ministre, vendar pa so ti politično odgovarjali samo še parlamentu. Tako v monarhični kot tudi v republikanski obliki sodobnega parlamentarnega sistema je šefu države tudi pri imenovanju ministrov preostala samo še simbolična vloga, saj določi le mandatarja za sestavo vlade in lahko njegov predlog le formalno potrdi. V kontinentalnem modelu praviloma tudi ni tako tesne povezanosti med parlamentom in vlado kot v britanskem modelu, saj praviloma ni potrebno, da je minister tudi poslanec. Za razvoj vlade je praktično povsod značilno, da se je iz prvotnega sveta enakopravnih ministrov razvila v homogeno telo, ki deluje na načelu enotnosti. V njem pa je dobil prvi minister odločujočo vlogo in postal dejanski šef vlade (*ibid.*: 126).

V klasičnem parlamentarnem modelu kontinentalnega tipa se vlada praviloma oblikuje tako, da šef države (predsednik republike, monarh) podeli mandat za sestavo vlade vodji tiste politične stranke, ki je na volitvah dobila večino v parlamentu, oziroma vodji ene od strank, ki tvorijo strankarsko koalicijo, ki ima večino v parlamentu. Pred tem se šef države navadno posvetuje z vodji političnih strank ali pa z vodji poslanskih skupin, kar je potrebno zato, da imenuje takega mandatarja, ki bo dobil večinsko podporo parlamenta. Šef države praviloma zgolj formalno potrdi oziroma imenuje predlagane člane vlade. Dejanska odločitev o personalni sestavi vlade je praviloma v rokah mandatarja. Ko je vlada imenovana, se mandatar z njo predstavi v parlamentu, ki mu mora izreči zaupnico (investituro), da lahko vlada začne delovati. V nekaterih državah investitura sicer ni obvezna (npr. na Norveškem, Danskem, Finskem, Portugalskem, v Avstriji, Veliki Britaniji, Islandiji, ...), vendar pa tudi tu vlada večinoma predstavi v parlamentu svoj program, parlament pa ga odobri na takšen ali drugačen način. Vladi preneha funkcija z vsakim prenehanjem funkcije parlamenta, sicer pa praviloma z odstopom. Do tega lahko pride iz več razlogov, pri čemer pa je najobičajnejši izguba podpore v parlamentu (relativne in absolutne večine), katere posledica je v parlamentarnem sistemu odstop vlade. Le v sistemu konstruktivne nezaupnice vladi ne preneha funkcija z odstopom, temveč z izvolitvijo novega šefa vlade. Zaradi

položaja šefa vlade se je uveljavilo pravilo, po katerem že prenehanje funkcije šefa vlade pomeni hkrati tudi odstop celotne vlade (*ibid.*: 128–130).

2.2 VRSTE VLAD

Različni avtorji imajo različne opredelitve vrste vlad. Tako Sruk (1995: 358) piše, da se v državah pluralne parlamentarne demokracije lahko pojavijo naslednji tipi vlad:

- **Homogena vlada**, ki je mogoča predvsem v državi, v kateri funkcionira dvostrankarski sistem, ki ga proizvaja večinski sistem volitev in mu omogoča stabilnost;
- **Koalicijska vlada**, ki jo sestavljajo stranke, ki tvorijo večjo ali manjšo vladno koalicijo in so nujna posledica proporcionalnega sistema. Te vlade so nestabilne, šibke in kratkotrajne;
- **Koncentracijska vlada**, ki jo sestavljajo vse stranke ali vsaj večina strank, če je določena država hudo ogrožena;
- **Nevtralna** oziroma **uradniška vlada** ali t. i. **tehnokratska vlada**, ki se formira na nestranskih osnovah s kako posebno nalogo ali v kakem prehodnem obdobju in je sestavljena iz strokovnjakov;
- **Vlada v senci**, ki jo imenuje in oblikuje opozicijska stranka, ki pričakuje zmago na volitvah (Lukšič 1993).

Najpogosteje se pojavljajo opredelitve vlad glede na sestavo (enostrankarske ali večstrankarske-koalicije) ter glede na velikost (manjšinske ali večinske).

VRSTE VLAD GLEDE NA VELIKOST:

1. MANJŠINSKE VLADE, ki imajo manj kot 50 % parlamentarne podpore (je le izhod v sili in navadno ne traja dalj časa. Nastane tudi v primeru, da se večinska vlada zaradi izstopa ene ali več strank spremeni v manjšinsko).
2. MAJHNA VEČINA (small majority), ki ima več kot 50 % in manj kot 60 % parlamentarne podpore.
3. VELIKE KOALICIJE ALI ŠIROKE (OVERSIZED) KOALICIJE z več kot 60 % parlamentarne podpore (Lane in Ersson 1996: 139).

OBLIKOVANJE KOALICIJ

Oblikovanje koalicij v državah s tradicionalno parlamentarno demokracijo poteka v glavnem na podlagi ustaljenih načinov, ki jih pojasnjujejo posebne teorije. Že v 60. letih je bila oblikovana teorija o oblikovanju koalicij, ki jo je podal William Riker v delu *The Theory of Political Coalitions* (1962). Predpostavlja racionalno obnašanje strank, stabilno naravo strankarskega sistema, ne upošteva pa zunanjih dejavnikov, to je političnih vplivov in pritiskov, ki prihajajo iz parlamentarnega okolja. Na podlagi te teorije je Riker opisal več različnih možnih modelov oblikovanja koalicij.

Prva je **"koalicija najmanjših razlik" (minimal range coalition)**, ki jo sestavljajo stranke, ki so si blizu na lestvici od politične levice do desnice in so se pripravljene povezati. Podobnost programov in političnih ciljev zagotavlja precejšnjo možnost dobrega vsebinskega sodelovanja.

Glede na to, da stranke, ki sestavljajo koalicijo, stremijo k temu, da bi vključile kar najmanjše število članov, se pogosto pojavljajo **"minimalne večinske koalicije" (minimal winning coalitions)**, ki sicer zaobsegajo programsko sorodne stranke, vendar nobene, ki ni nujno potrebna za doseg minimalne večine.

Tem so podobne **"minimalne povezane večinske koalicije" (minimal connected winning coalitions)**, ki zajemajo tudi stranke z drugačnimi političnimi cilji, če je to potrebno za doseg minimalne večine.

Ob večjih strankarskih nasprotjih ali notranjih napetostih pa se v številnih državah pojavljajo **"široke" (oversized)** ali **"velike" koalicije (grand coalitions)**, ki vključujejo večino strank ali vse stranke (Riker 1962: 37). Konsociativni model predlaga, da so velike koalicije primerne predvsem za heterogene družbe z ostrimi etničnimi in religioznimi razcepi (Lijphart 1977 v Zajc 2004). Minimalne večinske koalicije delujejo ugodno le v homogenih družbah. Manjšinske vlade ali velike koalicije so bolj občutljive oz. ranljive na spremembo stališč v parlamentu kot minimalne večinske koalicije, kar pomeni, da bo minimalna večinska koalicija dolgotrajnejša (Riker 1962).

V političnem življenju držav se v večinske koalicije povezujejo predvsem programsko sorodne stranke, ki pripadajo enemu političnemu bloku – navadno gre za t. i. "leve" oz. "levosredinske" ali "desne" oz. "desnosredinske" koalicije. Tem strankam, ki pripadajo eni strankarski družini, se pogosto priključijo posamezne druge manjše stranke. Včasih se iz pragmatičnih razlogov povezujejo tudi povsem raznorodne stranke ne glede na to, ali pripadajo tradicionalnim strankarskim družinam ali blokom. V nekaterih državah z daljšo parlamentarno tradicijo (zlasti v skandinavskih) pa se brez posebnih težav oblikujejo tudi manjšinske koalicije, ki imajo podporo posameznih strank zunaj koalicije ali v opoziciji. Čeprav so manjšinske koalicije v nasprotju z načelom večine kot prevladujočim načinom sprejemanja odločitev, jih je mogoče pojasniti s tem, da so koalicije glede oblikovanja posameznih politik lahko večje kakor koalicije na podlagi delitve vladnih resorjev. Stranke, ki niso formalne članice koalicij in ne sodelujejo pri izvajanju oblasti, lahko kljub temu podpirajo vlado, ki jo oblikuje manjšinska koalicija, tako pri glasovanju o zaupnici kot pri glasovanju o zakonih in proračunu. Pri tem lahko dobijo določena povračila v obliki popuščanja pri določenih zakonskih rešitvah, ki jih predlaga koalicijska vlada, ali uslug pri delitvi pomembnejših mest v delovnih telesih (Strom 1990: 5 v Zajc 2004: 139).

Razlogi za nastanek takih koalicij so dokaj različni, saj je vstopanje v koalicijo za stranke lahko precejšnje tveganje, zlasti v obdobjih gospodarskih kriz (povečevanja nezaposlenosti in inflacije), ko stranke na oblasti praviloma izgubijo na naslednjih volitvah. Manjšinske koalicije se oblikujejo tudi takrat, ko posamezna stranka, ki dobi relativno večjo podporo volivcev, iz načelnih razlogov noče sodelovati s kakšno drugo stranko. Programsko usklajene in enotne koalicije lažje postavljajo vlade, ki so sposobne upravljati državo in oblikovati konsistentne nacionalne politike. V parlamentarnih demokracijah se pogosto dogaja, da so stranke v opoziciji zrcalna slika strank v koaliciji – če so npr. v koaliciji predvsem stranke levega (levosredinskega)

bloka, so v opoziciji stranke desnega (desnosredinskega) bloka in nasprotno. V opoziciji so pogosto tudi druge stranke, ki se zavestno odločijo, da ne bodo vstopile v vlado (če nočejo prevzeti tveganja, ki ga prinaša sodelovanje v vladi v nestabilnih razmerah ali kadar na volitvah ne dosežejo pričakovanega deleža glasov zaradi notranjih trenj itd.) (*ibid.*: 140).

OBLIKOVANJE KOALICIJ V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

Medtem ko so se v parlamentarnih sistemih z daljšo tradicijo razvili bolj ali manj ustaljeni modeli koalicijskega povezovanja, ki zagotavljajo koalicijskim vladam zadostno trdnost in trajnost, pa oblikovanje koalicij v tranzicijskih državah še ni dovolj preizkušeno in učinkovito. Pomemben razlog je v tem, da so tranzicijske države le počasi oblikovale strankarske sisteme, ki bi bili podobni ustreznim sistemom v državah z daljšo parlamentarno tradicijo. Gre predvsem za manjšo pripravljenost sklepati pragmatična zavezništva in oblikovati trajne koalicije kakor tudi slabšo programsko in praktično usklajenost koalicijskih strank. Pomanjkanje tega potenciala se kaže v tem, da so v koalicijah težko sodelovale stranke, ki so si programsko blizu, še težje pa so obstale koalicije iz strank, ki pripadajo drugim strankarskim družinam. V nekaterih državah, npr. na Poljskem, Češkem ali v Sloveniji, je pomanjkanje te pripravljenosti bolj izrazito in povezano z zelo nasprotujočimi si pogledi na polpreteklo zgodovino. Stranke so povezovanje v koalicije razumele predvsem kot možnost povečevanja moči in ne kot način doseganja svojih skupnih ciljev. Za neučinkovitost vlad v vseh tranzicijskih državah in tudi v Sloveniji pa ni bila vedno kriva vrsta ali narava koalicije, temveč tudi slabo vodenje vlade. Kljub temu je mogoče ugotoviti številne podobnosti z državami zahodne in severne Evrope. Po razpadu prvotnih opozicijskih koalicij se je v večini razvitejših postsocialističnih držav (Poljska, Češka, Madžarska) uveljavil dvopolni način povezovanja strank, kakršen je značilen za države z daljšo parlamentarno tradicijo. Slovenski način oblikovanja koalicij se v tem pogledu povsem razlikuje od drugih razvitejših držav na prehodu (Zajc 2004: 165-166).

K racionalnemu razreševanju konfliktov prispeva tudi sestava in povezanost opozicije. V večini novih demokratičnih držav sestavljajo opozicijo stranke, ki so si programsko blizu, vendar ne vzpostavijo nujno dobrega sodelovanja. Opozicija v postsocialističnih državah je bolj ali manj neenotna in znotraj sebe pogosto rivalska. Pri tem parlamentarna opozicija včasih deluje sebi v škodo – ko skuša predvsem destabilizirati in delegitimizirati vladajočo koalicijo, ne daje pa

jamstva, da bo, če zmaga na volitvah, bolje delovala v vladi. Raziskovalci ugotavljajo, da opozicija še ni dobila prave vloge, razlog pa naj bi bil v tem, da se ohranja prejšnja avtoritarna miselnost. V nekaterih tranzicijskih državah opozicija tudi nima dovolj intelektualnega kapitala, da bi prispevala k razreševanju konfliktov na ustvarjalen način (*ibid.*: 167).

Priloga A prikazuje število vlad, povprečno število strank v vladnem kabinetu, delež manjšinskih ter enostrankarskih vlad v trinajstih zahodnih demokratičnih državah. Preučevano obdobje je od leta 1945 do 1999.²

V preučevanem vzorcu držav je 37 odstotkov (od 343 držav) imelo manjšinske vlade. Izstopa predvsem Danska s 87 odstotki manjšinskih vlad, sledijo ji Švedska (73 %), Norveška (65 %), Irska (50 %) in Italija (48 %). Vse države razen Luksemburga so imele izkušnjo s to obliko vlade. Če povzamemo rezultate iz tabele, ugotovimo, da so vlade v preučevanih evropskih državah pretežno koalicijske (po sestavi) – 69 odstotkov (238 od 343 vlad) in večinske (po velikosti) – 63 odstotkov (215 od 343 vlad). Koalicije so bile med drugim edina oblika vlade za Luksemburg in Nizozemsko. Koalicije so najpomembnejša oblika vlade v naslednjih državah: v Nemčiji (15,4 % enostrankarskih vlad), na Finskem (le 11 % enostrankarskih vlad), v Belgiji (15 %), Avstriji (23 %), Franciji (26 %) in Italiji (29 %). Ostale države imajo bolj uravnoteženo razmerje med enostrankarskimi in koalicijskimi vladami: Danska (45 % enostrankarskih vlad) ali pa enostrankarske vlade celo prevladujejo: Irska (55 % enostrankarskih vlad), Norveška (61 %), Portugalska (69 %) in Švedska (73 %) (Müller in Strøm 2003: 560).

V naslednji tabeli (glej Priloga B) so podatki zgolj iz devetdesetih let – od leta 1990 do 1995, ker nas zanima, če so se oblikovali kakšni drugačni trendi glede vrst vlad.

Iz Priloge B je razvidno, da tip vlade (glede na velikost) "majhna večina" ostaja najbolj pogost tip vlad po vsej Evropi, razen v Vzhodnem obrobju Evrope in Državah zunaj ES (Evropske skupnosti). Manjšinske vlade se najpogosteje izoblikujejo v dveh skupinah evropskih držav – v Državah zunaj ES in v Osrednjih vzhodnih državah – okrog 30 %. Države s pogostimi manjšinskimi vladami so tako Latvija in Estonija v vzhodni Evropi in Švedska ter Norveška v severni Evropi (Lane in Ersson 1996: 140).

² V tej analizi so tri izjeme: Nemčija, Francija, Portugalska. Analiza nemških vlad se prične z letom 1949 (s Federalno republiko), francoskih vlad z letom 1958 (s Peto republiko) ter portugalskih vlad z letom 1978 (s konsolidacijo demokracije).

Velike koalicije se uporabljajo predvsem v naslednji skupini držav: Vzhodno obrobje, Države zunaj ES in Osrednji del ES. Velike koalicije so zelo pogoste v državah, kot so Švica, Nizozemska, Avstrija in Jugoslavija. Na Hrvaškem in v Albaniji je sicer zgolj ena stranka dosegla več kot 60 % podpore, kar jo prav tako uvršča med velike koalicije. Edina skupina držav, kjer se velike koalicije pojavljajo zelo redko, so Ostale države ES, ki se nagibajo k Westminsterскому idealu za učinkovite, čeprav ne strogo reprezentativne vlade.

Majhna večina je nedvomno pogosta oblika vlade, vendar ne prevladujoča. Le v skupini držav Ostale države ES je to prevladujoč tip vlade. Države, v katerih se ta tip pogosto pojavlja, so Italija, Islandija, Velika Britanija, Grčija, Luksemburg, Madžarska. Pogoste so tudi v Španiji, Nemčiji, na Češkem in Slovaškem. Lahko rečemo, da je okrog polovica vlad v Osrednjem delu ES in Osrednje-vzhodnih državah tega tipa (*ibid.*: 141).

V Evropi prevladujejo večstrankarski tipi vlad (glede na sestavo) – 77 odstotkov. Med leti 1990–1995 je bilo v Evropi 91 vlad, 19 jih je bilo enostrankarskih, 68 večstrankarskih in 4 začasne vlade (*ibid.*: 137).

Ugotovili smo, da so tudi med leti 1990–1995 evropske vlade najpogostejše koalicijske vlade z dvema ali več strankami, podobno kot med leti 1945–1999.

V splošnem koalicijske vlade na vzhodu Evrope niso nič drugačne od zahodnoevropskih držav po številu strank. Vlade v državah srednje Evrope vključujejo dve ali več strank, kar je gotovo tudi glavni trend v Osrednje-vzhodnih državah in v Državah zunaj ES. Znotraj Ostalih držav ES je nekaj držav, kjer prevladujejo enostrankarske vlade – Velika Britanija, Španija, Grčija, poleg teh pa sta imeli enostrankarske vlade v tem obdobju še Litva in Hrvaška (*ibid.*:138, glej Prilogo C). Povprečno število strank v vladi med leti 1990–1995 (2,4) ostaja zelo podobno tistemu med leti 1945–1999 (2,3).

VRSTE VLAD GLEDE NA PREVLAJUJOČO IDEOLOGIJO VLAD:

- a) desno usmerjene vlade
- b) levo usmerjene vlade
- c) ideološko heterogene vlade.

Priloga D prikazuje razmerje med skupinami vlad po ideološkem merilu v različnih skupinah evropskih držav v sredini 90-ih let. Desne vlade prevladujejo v Ostalih državah ES: v Veliki Britaniji in na Portugalskem. Vlade, ki temeljijo na levo usmerjenih strankah, se pojavljajo precej manj pogosto kot desne vlade. V Osrednjem delu ES jih skoraj ni. V Ostalih državah ES in v Državah zunaj ES pa predstavljajo levo usmerjene vlade 1/5 vlad v časovnem obdobju od l. 1990–1995. Tabela prikazuje, da v Evropi dejansko prevladujejo uravnotežene koalicije – bolj kot čiste desne ali levo usmerjene vlade (levo usmerjene vlade igrajo pomembno vlogo le v skandinavskih državah ter Španiji in Grčiji). Uravnotežene vlade so lahko minimalne večinske koalicije, kot na Nizozemskem in v Luksemburgu. Ali pa so velike koalicije, kot v Švici. Lahko pa imajo vse tri značilnosti kot avstrijske vlade v tem obdobju – so uravnotežene(heterogene), široke in minimalne večinske koalicije.

Uravnotežene vlade niso običajne samo za države Osrednjega dela ES, temveč prevladujejo tudi v vzhodni Evropi: Sloveniji, Poljski, Albaniji, Češki, Slovaški. Uravnotežene vlade naj bi vodile k politični stabilnosti in družbenemu redu. Vendar pa to ni nujno – Italiji je takšna vlada prinesla nestabilnost, prav tako l. 1995 Avstriji, kjer je prišlo do razpustitve levo-desno usmerjene vlade (*ibid.*: 144–145).

2.3 (NE)STABILNOST VLAD – OBDOBJE TRAJANJA VLADE, PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV

OPREDELITEV POJMA STABILNOST VLADE

Stabilnost je vrednotno nevtralen pojem, ki ga lahko apliciramo tako na demokratične kot na nedemokratične režime (Tomšič 2002). Stabilnost vlade se meri z dolžino trajanja vlade, dolžino službovanja ministrov, predsednika vlade, politične stranke, ki oblikuje vlado (vlada je tem bolj stabilna, čim manj je menjav vlade, ministrov, predsednikov vlade ter čim dlje je na oblasti ista politična stranka, ki oblikuje vlado).

Trajanje vlade merimo v številu mesecev, ko je vlada na oblasti glede na celotno obdobje, za katerega je le-ta izvoljena. Standardni volilni cikel vlade se skoraj povsod po Evropi izvaja na štiri leta – po vsakih parlamentarnih volitvah. Izjeme so Velika Britanija, Francija, Irska, Italija, Luksemburg (vsakih pet let), Švedska pa vsaka tri leta izvoli novo vlado. Vlada lahko odstopi prej, če ji parlament izkaže nezaupnico (Lane in Svante 1996: 147)

Analiza trajnosti vlad v zahodnih demokratičnih državah je pokazala, da enostrankarske vlade

trajajo dlje kot koalicijske vlade in da so večinske vlade na splošno trajnejše od manjšinskih; analiza je prav tako pokazala, da minimalne večinske (minimal winning) vlade trajajo dlje kot velike (surplus) koalicije (Powell 1982 in Lijphart 1999 v Blondel idr. 2007: 66).

Zagovorniki teorije koalicije posebno pozornost posvečajo trajanju vlad in predpostavljajo – eksplicitno ali pogosto implicitno –, da trajanje vlade predstavlja ne samo pokazatelja moči vlade v odnosu do zakonodajne oblasti, temveč tudi stopnjo stabilnosti režima. Argument v zvezi s tem je, da vlade, ki trajajo kratek čas, nimajo dovolj časa, da bi razvile trdno in skladno politiko, neuspešno odločanje pa ogroža vitalnost demokracije. Paul V. Warwick (1994: 139) tako pravi, da "parlamentarni sistem, ki ne proizvede dolgotrajne vlade, najverjetneje ne bo uspel proizvesti dobrih odločitev in zato ne bo uspel pritegniti pozornosti večjih množic in posledično ne bo uspel preživeti na dolgi rok" (Lijphart 2003: 161).

Mattei Dogan (1989) se ne strinja s tem mnenjem – se pravi z izenačevanjem stabilnosti vlade s stabilnostjo režima – in trdi, da stabilnost vlade ni adekvaten pokazatelj zdravja in vitalnosti demokratičnega sistema. Eden od glavnih razlogov za takšno mnenje je, da imajo mnogi sistemi z na videz nestabilnimi vladami zelo stabilno ministrsko osebje. Doganovemu argumentu je potrebno dodati še to, da v vladah, ki trajajo relativno kratek čas, obstaja kontinuiteta – ne samo osebja, temveč tudi strank. Vlade z eno stranko običajno trajajo dlje kot koalicijske vlade. Prehod z vlade, v kateri ima oblast ena stranka, na vlado druge stranke, predstavlja popolni strankarski preobrat, medtem ko sprememba vlade ene koalicije v vlado druge koalicije prinese s sabo običajno male spremembe v strankarskem sestavu vlade (*ibid.*:162).

TRAJANJE VLAD V EVROPI (1990–1995)

Priloga E prikazuje podatke o trajanju vlad na različnih področjih Evrope. Iz tabele je razvidno, da so (glede na velikost) najbolj trajne minimalne večinske koalicije in majhne večinske vlade, vendar so odstopanja od ostalih tipov vlad res minimalna, podobno je z ideološko distanco.

Priloga F pa prikazuje trajanje vlad na posameznih področjih Evrope. Trajanje vlad je manjše v skupini vzhodnoevropskih držav. Glede trajnosti vlad pa izstopa skupina držav – Države zunaj ES (Evropske skupnosti oz. današnje Evropske unije), kjer je tudi stabilnost vlad zelo visoka. To so skandinavske države (pridružene EU l. 1995) z manjšinskimi vladami ter Avstrija (članica EU od 1995) in Švica s svojimi specifičnimi velikimi koalicijami. Države, ki so imele veliko število

vlad v tem obdobju, so večinoma bile tranzicijske države (razen Italije): Bolgarija, Albanija, Poljska, Slovaška, Hrvaška, Italija in Litva – zamenjale so od pet do osem vlad (Lane in Ersson 1996).

TRAJANJE VLAD V ZAHODNI EVROPI (OD 1945–1999)

Države v Evropi (glej Prilogo G) lahko razdelimo v tri kategorije: v prvo kategorijo bomo uvrstili države z visoko stopnjo stabilnosti vlad (povprečje trajanja vlad je več kot 800 dni – 2,19 let): Luksemburg (povprečje trajanja vlad znaša 1171 dni oz. 3,21 let), Irska (891 dni oz. 2,44 let), Avstrija (854 dni oz. 2,34 let), Nizozemska (808 dni oz. 2,21 let). V drugo kategorijo bomo uvrstili države s srednjo stopnjo stabilnosti vlad (med 500 in 800 dnevi ali 1,37–2,19 let): Švedska (771 dni oz. 2,11 let), Norveška (755 dni oz. 2,07 let), Nemčija (700 dni oz. 1,92 let), Danska (626 dni oz. 1,72 let), Francija (625 dni oz. 1,71 let), Portugalska (597 dni oz. 1,64 let) in Belgija (520 dni oz. 1,42 let). V tretjo kategorijo spadajo države z nizko stopnjo vladne stabilnosti – povprečje trajanja vlad znaša pod 500 dni oz. 1,37 let – sem spadata Finska (453 dni oz. 1,24 let) ter Italija (355 dni oz. 0,97 let) (Müller in Strøm 2003: 584). Povprečje trajanja vlad v vseh omenjenih državah med leti 1945–1999 pa znaša 702 dni oz. 1,92 let.

TRAJANJE VLAD V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH (OD 1990-2003)

Glede na to, da je parlamentarni sistem novost v devetih obravnavanih državah, se je vladni sistem skozi obdobje institucionalne tranzicije in konsolidacije odrezal presenetljivo dobro. Med leti 1990 in 2003 so postale politične stranke celo bolj stabilne kot tiste v Zahodni Evropi in vlade so se razvile do podobne stopnje (Blondel in Müller-Rommel 2001 v Blondel idr. 2007: 63). V povprečju trajajo te vlade 1,6 let (Budge in Keman 1990: 161 v Blondel idr. 2007: 63), v zahodnoevropskih državah pa smo ugotovili, da trajajo 1,92 let.

Priloga H prikazuje, da obstajajo precejšnje razlike glede trajanja vlad skozi čas in med državami. Vlade, ki trajajo najdlje, so tako na Madžarskem in na Češkem. Na Madžarskem sta dve od štirih vlad, na Češkem pa je ena od štirih vlad trajala skoraj štiri leta. Države z najbolj nestabilnimi vladami so Latvija, Romunija, Litva, Poljska, Estonija. V Latviji je devet od desetih vlad trajalo med 0,19 in 1,26 let. Razlike v trajanju vlad skozi čas kažejo, da je več držav na poti

konsolidacije svojih vlad, saj trajanje med leti 1990 do 2003 vlad narašča. V Bolgariji je prva vlada trajala 1,14 let, medtem ko je šesta vlada trajala kar 4,17 let. Podobne ugotovitve veljajo za Slovaško (0,18 let – prva vlada ter 3,96 let – zadnja vlada). Le v Litvi je trajanje vlad upadlo z 2,9 let (prva vlada) na manj kot leto (zadnja vlada) (*ibid.*: 64).

STABILNOST VLAD V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH (OD 1990–2003)

Priloga I bo pokazala, v katerih državah lahko govorimo o stabilnih vladah – na podlagi trajanja vlad, predsednikov vlade ter ministrov. Na podlagi rezultatov sledita dva zaključka: povprečje trajanja predsednikov vlad (2,13 let) in (1,98 let) je višje kot pa trajanje vlad (1,6 let). Bolgarija je edina država, kjer je trajanje vlad, predsednikov vlad in ministrov podobno (1,4 do 1,6 let). Če strnemo: stabilnost političnih "igralcev" v vladi je večja kot pa stabilnost same vladne strukture. Po drugi strani pa lahko vidimo, da je trajanje vlade zelo povezano s trajanjem predsednikov vlad in ministrov. Države z dolgim trajanjem vlad (Češka, Slovaška, Madžarska) imajo tudi dolgo trajanje predsednikov vlad in ministrov, medtem ko države s kratko "življenjsko" dobo vlad (Estonija, Poljska, Romunija, Latvija, Litva) imajo več menjav ministrov in predsednikov vlad. Države lahko razdelimo v tri skupine glede na stopnjo njihove stabilnosti. Države, ki so najbolj stabilne in imajo torej kabinete, predsednike vlad in ministre, ki se najmanj menjavajo, so: Češka, Madžarska, Slovaška. Države s srednje stabilnimi vladami so: Estonija, Poljska in Bolgarija. Nestabilne vlade (se pravi s kratkotrajnimi vladami, z veliko menjavami ministrov in predsednikov vlad) so Romunija, Litva, Latvija. V teh državah je povprečje trajanja predsednikov vlad celo manjše kot trajanje ministrov.

PRENEHANJE VLADE

Razlogi za menjave vlad so lahko zunanji (oz. tehnične narave po Müller in Strøm 2003: 585) – ti označujejo tisto prenehanje vlad, ki so izven nadzora političnih strank v vladi. To so redne parlamentarne volitve, smrt ali osebno motiviran odstop predsednika vlade in ostali ustavni predpisi, ki zahtevajo vladni odstop (npr. izvolitev novega predsednika države). Notranji razlogi se odvijajo v vladi: predčasne parlamentarne volitve, prostovoljna širitev koalicije, parlamentarna opozicija porazi vlado, konflikti med koalicijskimi strankami (politični ali osebni konflikti), znotrajstrankarski konflikti v koalicijskih strankah.

Priloga J prikazuje zunanje in notranje mehanizme prenehanja vlad v Evropi (od leta 1945–1999). 39 % (128) vladnih kabinetov je prenehalo z delovanjem zaradi zunanjih (tehničnih) razlogov, večina pa torej zaradi (notranjih) razlogov v sami vladi, vendar je treba omeniti, da obstajajo razlike med posameznimi državami. Notranji mehanizmi so razlog za prenehanje kar 80 % vlad na Irskem, Italiji in Belgiji in več kot 75 % vlad na Danskem. V državah, kot so Švedska, Norveška ter Luksemburg, pa v večini prenehajo s svojim delovanjem zaradi zunanjega mehanizma – rednih parlamentarnih volitev. V preostalih državah se delež vpliva notranjih mehanizmov na prenehanje vlad giblje med 50 in 60 odstotki (*ibid.*: 587).

Čas oz. dolžina službovanja ministrov je pomemben za stabilnost vlad. Ministri, ki so dolgo na svoji poziciji, imajo tako možnost, da postanejo strokovnjaki za svoje področje in se lažje povezujejo z drugimi ministri in javnimi uslužbenci; se pravi, več časa je minister na položaju, bolj učinkovit je. V zahodni Evropi je čas službovanja ministrov dvakrat daljši od trajanja vladnih kabinetov. Skoraj polovica ministrov je na položaju več kot štiri leta in eden od petih ministrov je bil na položaju več kot sedem let (Bakema 1991: 74).

Predsedniki vlad so običajno najmočnejši člani vlad (Müller in Phillip 1991: 136), saj odločajo o vseh političnih vprašanjih. Da bi predsednik vlade postal učinkovit oz. vpliven odločevalec, je potrebno, da je na oblasti minimalno tri leta (Blondel idr. 2007: 70).

Analize potrjujejo, da službovanje ministrov in predsednika vlade traja dlje kot vlada. Stabilnost političnih akterjev je torej večja kot pa sama vladna struktura. Čas vladanja predsednika vlade igra večjo vlogo za stabilnost vlade kot pa dolžina službovanja ministrov. Povezava med dolžino službovanja predsednika vlade in trajanjem vlade (0,80) je namreč večja kot pa relacija med dolžino službovanja ministrov in trajanjem vlade (0,58) (*ibid.*: 76).

2.4 NOVI INSTITUCIONALIZEM (NEOINSTITUCIONALIZEM)

Pojem novi institucionalizem (neoinstitutionalism) sta oblikovala J. G. March in J. P. Olsen že v začetku osemdesetih let 20. stoletja. Avtorja poudarjata, da neoinstitucionalizma ne štejeta niti za nov teoretski pristop niti za kritiko kateregakoli teoretskega pristopa. V razmislek ponujata predvsem argument, da je "organizacija političnega življenja" pomembna (March in Olsen 1984: 747 v Fink Hafner idr. 2005: 27). Njuno opozorilo je bilo predvsem odziv na dolgo obdobje behaviorizma v politologiji in s tem zanemarjanja pomena političnih ustanov. Gre za pristop, ki je utemeljen na predpostavki, da je človeško vedenje v osnovi oblikovano z (ustanovami) institucijami, znotraj katerih poteka. Temeljno izhodišče novega institucionalizma je, da imajo politične ustanove v razmerju do družbenih, kulturnih, političnih sil avtonomen status in vlogo. Institucije so tako še zlasti v mednarodno primerjalnem politološkem raziskovanju obravnavane kot pomembne pojasnjevalne spremenljivke, seveda pa ne kot edine. K povečanemu interesu za politične ustanove v svetu politike in politologije je med drugim prispeval tudi proces oblikovanja novih demokracij v tretjem svetovnem demokratizacijskem valu (npr. DiPalma 1990; Huntington 1991; Snyder in Mahoney 1999; Farrell 2001; Horowitz 2003; Noris 2004 v *ibid.*). Ne nazadnje je ta interes spodbudil tudi četrti val oblikovanja volilnih sistemov. Prav v tem valu so institucije, za razliko od preteklega teoretiziranja, pridobile pomemben status v teorijah o spreminjanju političnih sistemov (Snyder in Mahoney 1999 v *ibid.*). Posebnega interesa za politične ustanove in njihovo spreminjanje pa v tem obdobju ne zasledimo le v novo nastajajočih demokracijah. Tudi nekatere druge države (npr. Italija, Japonska, Nova Zelandija) so namreč v devetdesetih letih celo radikalno spremenile svoje volilne sisteme (Farrell 2001: 179-180 in Horowitz 2003 v Fink Hafner idr. 2005: 28). Ustavne izbire in izbor volilnega sistema neposredno vplivajo na porazdelitev oblasti. S takimi izbirami je namreč mogoče vplivati na bistvene okoliščine, v katerih potekajo politični spopadi. S tem je mogoče vsaj v določeni meri vplivati na izide teh spopadov. Zavestno manipuliranje z institucionalnimi pravili lahko označimo s pojmom institucionalno inženirstvo. Ta pojem zajema dva velika segmenta inženirstva - ustavno in volilno. Ustavno inženirstvo je z zornega kota celote političnega sistema obsežnejše. Zajema oblikovanje celotnega zbira ustanov (ali dela ustanov, ko gre za dopolnjevanje ustave), ki skupaj oblikujejo politični sistem. Volilno inženirstvo je zasnovano na predpostavki, da volilna pravila pomembno določajo način oblikovanja političnih večin. S tem pa vplivajo tudi na "delanje politike" (Sholdan 2000: 37 v *ibid.*).

2.5 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLAD

2.5.1 USTAVNI SISTEMI

V tem poglavju me bo zanimalo kako je ustavni sistem povezan s stabilnostjo vlad. Poznamo naslednje ustavne sisteme: parlamentarni, predsedniški, polpredsedniški ter skupščinski ustavni sistem.

2.5.1.1 PARLAMENTARNI SISTEM

Parlamentarni sistem, katerega klasično izvedbo predstavlja britanska ustavna ureditev, sicer temelji na načelu delitve oblasti in ima svoje temeljne značilnosti, ki pa so izvedene bistveno manj dosledno kot v predsedniškem sistemu. Izvršilna oblast je dvoglava, sestavljata jo vlada, ki je kolegijski organ, in državni poglavar (predsednik ali monarh). Pri tem je dejanski nosilec izvršilne oblasti vlada. Za razmerje med zakonodajno in izvršilno vejo oblasti je značilno, da sta enakopravni, da med seboj tesno sodelujeta in vplivata druga na drugo. Uravnoteženost teh dveh vej se kaže zlasti v tem, da je izvršilna oblast razdeljena med dva nosilca, in sicer med vlado in šefa države (dualizem izvršilne oblasti), pri čemer je vlada politično odgovorna in odvisna od parlamenta. Šef države pa je politično neodgovoren in pomeni stabilni element izvršilne oblasti. V tem sistemu je šef izvršilne oblasti le na simbolni ravni, dejanski nosilec izvršilne oblasti pa je vlada kot kolegijski organ. Vlada je tudi najvišji organ državne uprave. Vlado sestavljajo predsednik vlade in ministri, ki imajo dvojno vlogo – po eni strani so člani vlade kot kolegijskega organa, hkrati pa tudi predstojniki ministrstev. Vlada usmerja in vodi državno upravo prek ministrstev. Za parlamentarni sistem je torej značilno predvsem razmerje med parlamentom in vlado, kajti v tem sistemu so odnosi neodvisnosti ter medsebojnega sodelovanja vzpostavljeni skoraj izključno v razmerju med zakonodajno in izvršilno oblastjo, v zelo majhni meri pa med sodno oblastjo in ostalima dvema. Zato se načelo delitve oblasti v tem sistemu kaže predvsem v dualizmu zakonodajne in izvršilne oblasti (Grad idr. 1999: 53).

2.5.1.2 PREDSEDNIŠKI SISTEM

Predsedniški sistem je ureditev, v kateri je šef države nosilec izvršilne funkcije v celoti (tako funkcije šefa države kot funkcije vlade), predstavlja državo doma in v tujini (nasproti drugim državam in mednarodnim organizacijam), je vrhovni poveljnik oboroženih sil in lahko učinkovito vpliva na sprejemanje odločitev v zakonodajnem organu (zakonodajna pobuda, veto, sklicevanje predstavniškega telesa, razglasitev zakonov, itd.) (Ribičič 2000: 77).

Predsedniški sistem, kakršnega poznajo v ZDA, se je uveljavil v nekaterih severno- in južnoameriških državah, zlasti v Latinski Ameriki, pa tudi v nekaterih azijskih državah (Južna Koreja in Filipini) kot tudi v nekaterih afriških državah. Vendar sistem v teh državah deluje zelo drugače kot v ZDA, bistveno manj demokratično, kar je mogoče pripisati povsem drugačnim družbenim razmeram in tradiciji (Grad idr. 1999: 40). V Evropi predsedniški sistem ni uveljavljen, prevladuje parlamentarni politični sistem.

Predsedniški sistem močno teži k večinski demokraciji. Tu se sorazmerno velika moč osredotoča v rokah enega človeka (predsednika), za razliko od parlamentarnega sistema, kjer je vodja oblasti "le" prvi minister znotraj kolektivnega ministrskega sveta (vlade). Lijphart (1994: 15,132,133 v Fink Hafner idr. 2005: 29–30) na podlagi raziskovanja učinkovanja predsedniškega sistema in treh volilnih sistemov v dveh državah (ZDA in Kostarika), ob metodološki omejitvi, poroča o naslednjih zakonitostih: a) predsedniški sistem teži k zmanjševanju večstrankarstva (predvsem zmanjšuje efektivno število političnih strank v strankarski areni, b) predsedniški sistem zmanjšuje disproporcionalnost volilnega izida in c) povečuje pogostost parlamentarne večine. Ker predsedniški sistem omejuje mnogostrankarstvo, število strank pa je tesno povezano z dimenzionalnostjo strankarskega sistema, lahko rečemo, da predsedniški sistem vsaj posredno vpliva na obseg tematik v strankarskem sistemu. V dvostrankarskem sistemu navadno prevlada le ena razsežnost (Taageperä in Grofman 1985 v *ibid.*). Navadno je to socialno-ekonomska razsežnost ali pa cepitev levo-desno. Tako so druge, sicer za različne družbene in politične manjšine zelo pomembne tematike, izrinjene iz običajnega delovanja strankarskega sistema (Fink Hafner v Fink Hafner idr. 2005: 30).

Poleg čistega predsedniškega in parlamentarnega sistema je skozi zgodovino prišlo do mešanice obeh sistemov. Enega izmed takih sistemov predstavlja parlamentarno-predsedniški sistem.

2.5.1.3 POLPREDSEDNIŠKI SISTEM

Najpomembnejša lastnost tega sistema je, da izhaja iz parlamentarnega, vendar pa je v njem položaj predsednika okrepljen do te mere, da se močno približuje položaju predsednika v predsedniškem sistemu. To se kaže zlasti v neposredni izvolitvi predsednika republike in v njegovih pristojnostih, ki daleč presegajo pristojnosti šefa države v parlamentarnem sistemu, še posebej pa v njegovem vplivu na oblikovanje in delovanje vlade (Grad idr. 1999: 44).

Za najbolj tipičen polpredsedniški sistem velja francoski po ustavi iz leta 1958. Predsednik republike ima v tej ureditvi položaj, ki ga postavlja nad parlament in vlado. Voli se neposredno z absolutno večino za dobo 7 let. V francoskem sistemu pristojnosti predsedniku dajejo položaj in moč dejanskega šefa izvršilne oblasti. Predsedniške pristojnosti so skupne, ki jih izvaja skupaj s prvim ministrom, ter lastne, ki jih izvaja sam (kar ni značilno za šefa države v parlamentarnem sistemu). Predsednik republike imenuje prvega ministra in na njegov predlog ostale ministre vlade ter na predlog prvega ministra razrešuje ministre. Prvega ministra razreši na podlagi njegovega odstopa (Grad idr. 1999: 45).

Največjo moč v tem sistemu ima predsednik države, potem vlada in šele nato parlament. Toda sistem deluje le, če ima v teh organih prevlado ista stranka oziroma ista strankarska koalicija. V nasprotnem primeru pride do kohabitacije, ko noben organ ne more dovolj učinkovito izvrševati svojih pristojnosti (*ibid.*, 46).

2.5.1.4 SKUPŠČINSKI (KONVENTNI) SISTEM

Skupščinski sistem se bistveno razlikuje od predsedniškega in parlamentarnega sistema, saj ne izhaja iz načela delitve oblasti, temveč iz načela enotnosti oblasti. Po tem načelu vsa oblast izhaja iz ljudstva, ki jo izvaja bodisi neposredno bodisi po svojih izvoljenih predstavnikih v predstavniškem telesu. Tudi v tem sistemu različne funkcije državne oblasti izvajajo različni državni organi, vendar pa je tu vsa oblast osredotočena in izhaja iz enega organa. Za skupščinski sistem je torej značilno, da je skupščina kot nosilec zakonodajne oblasti in izvoljeno predstavniško telo ljudstva najvišji organ oblasti v razmerju do vseh državnih organov. Skupščina voli in odpokliče vse druge državne organe ter usmerja njihovo delovanje, kar zlasti velja v razmerju do izvršilne oblasti, ki je skupščini neposredno podrejena in mora v celoti izvajati

politiko skupščine. V tem sistemu je vlada le nekakšen izvršilni odbor same skupščine. Vlada je organizacijsko in funkcionalno odvisna od skupščine, organizacijsko tako da jo skupščina izbira in odstavlja, funkcionalno pa tako da je vlada dolžna delovati po navodilih skupščine in voditi njeno politiko. V skupščini sta torej združeni izvršilna in zakonodajna funkcija. Skupščinski sistem je značilen za socialistične države in za Švico (Grad 2000: 65).

2.5.1.5 UČINKI USTAVNIH IZBIR

Po mnenju več avtorjev naj bi bil za mlade demokracije najprimernejši parlamentarni politični sistem, za katerega je v večji meri značilna posvetovalna politika, ki povečuje sposobnosti reševanja gospodarskih kriz ter obvladovanja večjega deleža različnih možnih stanj (Przeworski idr. 1996: 46 v Fink Hafner idr. 2005), politična fleksibilnost, ki obvladuje krize, nastale s spremembo odnosov politične moči, ter ne nazadnje večja demokratičnost (Jesse 1999: 16). Mladim demokracijam odsvetujejo predsedniški sistem predvsem zaradi očitkov, da zaostruje konflikte in pospešuje procese polarizacije v razdeljeni družbi, povečuje nevarnost personalizacije oblasti ter otežuje prilagajanje pri spremembah odnosov politične moči; polpredsedniški sistem pa mladim demokracijam odsvetujejo zaradi kritik, da dopušča personalno, arbitrarno in pogosto neomejeno oblast predsedniku republike (Jesse 1999: 17-18).

Z vidika strankarskega sistema lahko ločimo parlamentarni sistem v dvostrankarskem sistemu in parlamentarni sistem v večstrankarskem sistemu, ki se med seboj precej razlikujeta glede načina delovanja in še bolj glede stabilnosti vlade. Za prvega je namreč značilno, da ima ena politična stranka večino v parlamentu, da omogoča učinkovito delovanje samega parlamenta, še bolj pa stabilnost vlade v razmerju do parlamenta in celo prevlado vlade nad njim. V dvostrankarskem sistemu je namreč prevlada vlade nad parlamentom (ob običajni strankarski disciplini) logična in celo nujna. Nasprotno pa ima navadno parlament, v katerem je večje število političnih strank, težave z lastnim delovanjem, ki je pogosto neučinkovito. Zlasti pa je v takem položaju težko oblikovati vlado, katere usoda je odvisna od spreminjajočih se razmer v parlamentu (Grad 2000: 57). Zaključimo lahko, da večstrankarski parlamentarni sistem proizvaja nestabilne vlade.

Stabilne vlade nastajajo v predsedniškem in polpredsedniškem sistemu – tu ima najmočnejši položaj šef države kot šef izvršilne oblasti, ki je politično neodgovoren in neodvisen od zakonodajnega telesa (*ibid.*: 120).

2.5.2 VOLILNI SISTEMI

Volitve pripadajo najpomembnejšim političnim procesom v novih demokracijah; so "osrednji element" vseh tranzicijskih procesov (Puhle 1997: 149).

Volilni sistem v ožjem pomenu (razdelitev mandatov) je ključnega pomena za sestavo in način delovanja parlamenta ter za politično življenje v državi nasploh. Zagotavljal naj bi čim večji vpliv volivcev na personalno sestavo parlamenta, ustrezno predstavljanje različnih političnih interesov v parlamentu kakor tudi stabilnost parlamenta in oblasti nasploh. (Grad 2004: 53).

Volilni sistem je tisti del volilne zakonodaje, ki podrobneje opredeljuje končno odločitev, kdo je izvoljen (Farell 2001: 210). Volilni sistemi določajo vrsto pravil, ki skupaj določajo rezultate volitev.

Med ključne sodijo naslednja :

- **Struktura glasovnice** določa, kako volivci izražajo svojo izbiro. Glasovanje je lahko kategorično ali vrstilno. Kategorično glasovanje "zahteva od volivca, da svoj mandat dodeli eni stranki (enemu kandidatu ali več kandidatom te stranke)", medtem ko vrstilno glasovanje dopušča volivcu, "da porazdeli svoj mandat med stranke ali med kandidate različnih strank" (Rae 1971: 17, 126). Ta razsežnost se v veliki meri prekriva z razsežnostma volilne formule in velikostjo volilne enote. Sistemi relativne večine v enotah z enim sedežem in en neprenosljivi glas imajo po definiciji kategorično strukturo glasovanja. Alternativni glas ter en prenosljivi glas sta vrstilna in tak je tudi francoski sistem relativne-absolutne večine, kadarkoli je potrebno drugo glasovanje – kar se dogaja v večini enot. Edini volilni sistem, ki lahko sodi v oba tipa, je sorazmerno predstavništvo z listami, vendar je le redko vrstilen.

- **Volilni prag** je tisti minimum, ki ga mora stranka doseči, da lahko vstopi v parlament in predstavlja reprezentativno oviro, ki otežuje vstop političnim strankam v parlament, zato je volilni prag povezan s proporcionalnostjo volilnega sistema. Volilni prag, čeprav ga volilni sistem ne predvideva (večinski sistemi), se odraža skozi drugi element volilnega sistema – tj. velikost volilnega okrožja. Za volilni prag je značilno, da zmanjšuje proporcionalnost volilnega sistema, s tem ko postavlja dodaten pogoj in posledično zmanjšuje možnost za vstop manjšim strankam. Velikost volilnega okrožja in volilni prag sta v večinskih sistemih medsebojno

obratnosorazmerno povezana. Manjša kot je velikost volilnega okrožja, otežen je vstop manjšim strankam, večji je volilni prag.

- **Volilna formula** je način štetja glasov, s katerim se določa število sedežev v predstavniškem organu – relativna večina, absolutna večina, sorazmerno predstavništvo.

- **Velikost volilne enote** pomeni število kandidatov, ki bodo izvoljeni v tej enoti. Ne smemo je zamenjevati z zemljepisno velikostjo enote ali s številom volivcev v njej. Formule relativne in absolutne večine lahko uporabimo tako v enotah z enim sedežem kot v enotah z več sedeži, toda na državnih parlamentarnih volitvah imamo zdaj praviloma enote z enim sedežem. Sorazmerne in delno sorazmerne formule zahtevajo enote z več sedeži in vključujejo vse od enot z dvema sedežema do ene same vsedrjavne enote, v kateri so izvoljeni vsi člani parlamenta. Velikost enote ima zelo velik vpliv na stopnjo sorazmernosti, ki jo lahko dosežejo sistemi sorazmernega predstavništva. Na primer stranka, ki predstavlja 10 % manjšino, verjetno ne bo dobila sedeža v enoti z desetimi sedeži. Težko bi torej rekli, da enote z dvema sedežema odgovarjajo načelu sorazmernosti in nasprotno, vsedrjavna enota – če so vsi drugi dejavniki enaki – je optimalna za sorazmerno prevajanje glasov v sedeže. Velikost enot je v tem pogledu precej pomembnejša od vsake posebne formule sorazmernega predstavništva – d'Hondtove, Sainte-Laguëjeve ali formule največjih ostankov, uporabljene v posamezni enoti (Lijphart v Gaber 1996: 71). Poleg teh v politološki literaturi najdemo še izrecno navedbo posebnosti, kot so npr. volilna geometrija in velikost predstavniškega organa.

Volilne sisteme navadno razvrščamo v tri družine: večinski, proporcionalni in kombinirani sistemi. Znotraj teh družin opazimo še dodatna razlikovanja, ki jih nekateri avtorji uporabljajo tudi za podrobnejše razvrščanje zvrsti volilnih sistemov (npr. Farrell 2001). Približno polovica sodobnih držav uporablja večinski volilni sistem, tretjina proporcionalnega, preostale pa kombiniranega (Norris 2004: 40). Medtem ko Norris (2004) poudarja, da se v svetu tendenčno povečuje delež proporcionalnega sistema, Farrell (2001) opozarja tudi na povečano modnost kombiniranih sistemov od devetdesetih let dvajsetega stoletja naprej (Fink Hafner v Fink Hafner idr. 2005: 32).

2.5.2.1 VEČINSKI VOLILNI SISTEMI

Večinski volilni sistem je zelo priljubljen volilni sistem, saj ga pri volitvah v spodnji dom uporablja več kot polovica držav. Značilnost tega sistema je večina, ki ustvarja učinkovito enostrankarsko vladavino. Sistem torej koncentrira moč v rokah ene, najmočnejše stranke in je zelo "neprijazen" do zastopanosti različnih interesov v reprezentativnih državnih telesih. Večinski volilni sistem je uveljavljen v dveh državah z zelo dolgo demokratično tradicijo – ZDA in Veliki Britaniji. Kljub določenim pomanjkljivostim ohranja stabilen in pregleden političen sistem, v katerem prevladujeta dve oziroma največ tri politične stranke.

Poznamo dve različni obliki večinskega sistema, in sicer večinski sistem absolutne in večinski sistem relativne večine. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov volivcev, v drugem primeru pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov (Grad 2000: 31).

2.5.2.2 UČINKI VEČINSKIH VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD

Večinski sistemi spodbujajo oblikovanje vlade ene stranke, ki učinkovito obvladuje tudi parlamentarno večino. Tako je tudi odgovornost vladajoče stranke in vlade bolj transparentna, volivcem pa omogoča neposredno sankcioniranje vladajoče stranke na volitvah. V večinskem sistemu so majhne stranke v predstavniškem organu dodatno marginalizirane. Večinski sistem namreč sistematično favorizira večje stranke s tem, da poveča disproporcionalnost (večje stranke nadreprezentira v predstavniškem organu). V ta namen zakonsko določen volilni prag v tem sistemu ni potreben. Sistem relativne večine bolj verjetno spodbuja odločilne volitve, ki omogočajo jasno odgovorne, trajne in enostrankarsko večinske vlade (Horowitz 2003: 117 v Fink Hafner idr. 2005: 33; Norris 2004: 42). Ta volilni sistem se zato povezuje s stabilnimi vladami (ni koalicijskih vlad) in s tem tudi s stabilnostjo političnih sistemov (Fink Hafner v Fink Hafner idr. 2005: 33).

2.5.2.3 PROPORCIONALNI SISTEMI

Temeljna značilnost proporcionalnih sistemov je praviloma bolj sorazmerna zastopanost deležev volilnih glasov s predstavnimi mandati kot v primeru drugih volilnih sistemov. So pa primeri, ko proporcionalni sistemi (npr. sistem list v Grčiji in Španiji) pogosto proizvajajo celo manj sorazmerne rezultate kot hipotetično neproporcionalni sistemi (Farrell 2001: 5). Dve osnovni podzvrsti sta sistem prenosljivega glasu (singel transferable vote – STV) in sistem list.

Načini proporcionalne delitve glasov

Pri proporcionalnem sistemu poznamo tri bistvene načine delitve glasov v volilnih okrajih in enotah. To so Harejev, Droopov in d'Hondtov sistem.

Harejev sistem ali sistem Harejeve kvote oz. sistem enostavne kvote je najbolj proporcionalen. To kvoto dobimo, tako da število vseh glasov, ki so bili oddani v volilni enoti, delimo s številom kandidatov, ki naj bi bili izvoljeni v tej enoti. Zatem število glasov, ki jih je prejela stranka, delimo s to kvoto. Tolikokrat, ko gre kvota v število glasov, toliko mandatov dobi stranka.

Droopov sistem je zelo podoben Harejevemu sistemu, le da tu vsoto vseh glasov delimo s številom vseh poslanskih mandatov, ki naj bi bili v določeni enoti izvoljeni, plus ena. S tem dodatkom pri imenovalcu se samodejno zmanjša proporcionalnost, saj imajo manjše stranke manj možnosti zaradi večjega količnika. Če dodamo plus dva mandata, se sistem imenuje Imperiali, ki je še dodatno nastrojen proti proporcionalnosti.

D'Hondtov sistem je najbolj neproporcionalen med proporcionalnimi. Seveda pa pri vsaki delitvi na koncu ostane nekaj nerazporejenih glasov, ker se deljenje s količniki po prejšnjih dveh sistemih ponavadi ne izide lepo. To težavo se ponavadi uredi tako, da se sistem delitve dopolni še z nekim drugim sistemom. Ko se uporablja le d'Hondtov sistem, se najprej izračuna absolutno število glasov, ki jih je dobila lista. Kandidatne liste nato poravnamo v stolpce in te glasove delimo z ena. Lista z največjim povprečjem dobi poslanski mandat. Nato absolutne glasove list delimo dva, tri ... dokler niso razdeljeni vsi mandati.³

³ Povzeto po:

http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod_static&c_menu=1091779502 (14.3.2007)

Razlikovati moramo dva glavna tipa sorazmernega predstavništva. Najpogostejša oblika je sistem list, ki ga uporablja večina demokratičnih držav. Druga glavna oblika sorazmernega predstavništva je sistem enega prenosljivega glasu.

2.5.2.4 UČINKI PROPORCIONALNIH VOLILNIH SISTEMOV NA STABILNOST VLAD

Argumenti v prid proporcionalnega sistema so navadno inkluzivnost, poudarjanje pomena pogajanj in kompromisov v parlamentu, vladi ter pri oblikovanju javnih politik. Izhajajo predvsem iz pozitivnega vrednotenja konsenzualne demokracije. Značilni učinki proporcionalnih sistemov so naslednji: več strank v parlamentarni areni, manj disproporcionalnosti v prevajanju volilnih glasov v predstavniške sedeže, večja odprtost predstavniških organov tudi za ekstremne stranke, protestne stranke in stranke, ki nagovarjajo sorazmerno majhne družbene skupine. Zaradi povedanega ni presenetljivo, da prevladuje teza o povezanosti proporcionalnega sistema z razdrobljenostjo strankarske arene (npr. Duverger 1954, Sartori 1976, Shugart 1992 v Fink Hafner idr. 2005: 35). Proporcionalni volilni sistem proizvaja nestabilne vlade – zaradi koalicijske sestave vlad.

2.5.2.5 KOMBINIRANI VOLILNI SISTEMI

Gre za hibridne sisteme, ki združujejo elemente večinskih in proporcionalnih sistemov. So kombinacije sistema relativne večine ali sistema absolutne večine s proporcionalnim za volitve v isti predstavniški organ (Farrell 2001: 98). Zaradi volilnega praga v proporcionalnem delu sistema naj bi bile majhne stranke izključene (proizvedel naj bi manjše število parlamentarnih strank), vse stranke v parlamentu pa naj bi bile nadreprezentirane, čeprav ne zelo veliko. Take kombinacije naj bi rešile probleme disproporcionalnosti sistema relativne večine in probleme pomanjkanja predstavništva volilnih okrajev v sistemu list, vendar bogastvo različnih kombiniranih sistemov in njihovih učinkov te teze ne podpira. Farrell (2001: 120) celo opozarja na Sartorijevo tezo, da morda taki volilni sistemi celo združujejo slabosti obeh omenjenih zvrsti volilnih sistemov (Fink Hafner v Fink Hafner idr. 2005: 35).

Če povzamemo: različni volilni sistemi praviloma podpirajo določene vzorce oblikovanja vlad. Ker je politična stabilnost odvisna tudi od stabilnosti vlad, je povezanost volilnega sistema z značilnostmi vlad pomembna. Razdrobljene koalicijske vlade so praviloma sorazmerno nestabilne. Glede na to, da so koalicijske vlade proizvod rezultatov proporcionalnega sistema, visoko vrednotenje politične stabilnosti izključuje izbiro proporcionalnega sistema (Fink Hafner v Fink Hafner idr. 2005: 36). Stabilne vlade pa, kot že rečeno, so proizvod večinskega volilnega sistema – zaradi enostrankarske sestave vlad.

2.5.2.6 POMEN VOLILNEGA SISTEMA V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

Volilni sistemi držav, ki so po letu 1989 tako ali drugače opustile socialistično družbeno ureditev, so bili deležni korenitih sprememb. Z njimi so posamezne države izvedle prehod iz prejšnje ureditve v novo in odprle politični prostor novim političnim silam. Tega pa v večini primerov ni bilo mogoče storiti drugače kot z večstrankarskimi, svobodnimi volitvami. Prejšnji volilni sistemi v teh državah so bili namenjeni plebiscitarnemu izrekanju državljanov za obstoječo oblast in tehničnemu postavljanju ljudi na obstoječe funkcije. Novi volilni sistemi so morali omogočiti svobodne večstrankarske volitve, na katerih za naklonjenost volivcev svobodno tekmujejo med seboj različne politične sile (Grad 2004: 80).

V ta namen je bilo treba v državah izvesti temeljite reforme volilnega sistema. Bivše socialistične države pa so se znašle v mnogo težjem položaju kot države s staro demokratično ureditvijo. Te so praviloma reformirale volilni sistem v manjšem obsegu, brez korenitih posegov v njegovo bistvo in z dovolj časa za premislek in uskladitev političnih interesov v državi. Nasprotno pa so se bivše socialistične države zaradi burnih političnih dogodkov, ki jih večinoma ni bilo mogoče nadzorovati in so praviloma prehitevali drug drugega, znašle v položaju, ko je bilo treba reformo izvesti izredno hitro. Volitve so bile namreč edini možni institucionalni kanal za spremembo političnega sistema. Brez te spremembe pa bi lahko prišlo do kaosa in anarhije. Pri tem so imele te države vrsto težav. Na eni strani je šlo za spopad prejšnjih in novih političnih sil, ki so si želele preko volitev zagotoviti prevladujoči položaj v političnem življenju. Na drugi strani pa sta ideja in praksa svobodnih, večstrankarskih volitev zbledeli do te mere, da niti volivci niti politiki (pogosto pa tudi strokovnjaki) niso imeli dovolj izhodišč za kvalificirano izbiro volilnega sistema. Tako je v nekaterih državah nova volilna ureditev še poudarila, namesto da bi omilila,

težave tranzicijskega obdobja. Le v nekaterih državah je uvedba novega volilnega sistema ustvarila možnost za izvedbo večstrankarskih volitev in tudi zagotovila trajni institucionalni okvir za razvoj parlamentarne demokracije (*ibid.*: 81).

V različnih državah so se oblikovali različni volilni sistemi. Eno izmed pomembnejših odločitev o bodočem demokratičnem sistemu zaznamuje izbira med proporcionalnim, mešanim in večinskim volilnim sistemom. Večina držav je izbrala proporcionalni volilni sistem. Razloge za to lahko iščemo v pozitivnih učinkih proporcionalnega volilnega sistema, ki omogočajo ohranjanje identitete strank, njihovo pluralnost ter posledično utrjevanje novega večstrankarskega sistema, ki je izšel iz enopartijskega sistema. V državah z nižjo stopnjo gospodarske razvitosti in tradicionalno avtoritarno politično kulturo, kjer so izbrali večinski volilni sistem, pa je prišlo do ponovne utrditve enostrankarske vladavine ter vprašanja legitimnosti takšne oblasti. Na dnevni red pa so pogosto postavljali tudi predloge za spremembo volilne zakonodaje z namenom odpravljanja obstoječih lastnosti volilnega sistema ali pa so prevladovali pragmatični razlogi – ocena političnih strank, kateri volilni sistem bi bil zanje najprimernejši (Zajc 2000: 24).

Obstaja povezava med modelom tranzicije in uporabljenim volilnim sistemom v tranzicijskih državah – vsaj na njihovih prvih treh volitvah. Ta povezava je vidna v naslednjih treh vzorcih:

1. v državah, v katerih je tranzicija v demokracijo potekala hitro, nenadno in je prve tri volitve nadzorovala prejšnja opozicija, ki je sedaj prevzela oblast, je bil izbran večinoma **proporcionalni** volilni sistem. V to skupino držav spadajo bivša Vzhodna Nemška demokratična republika, bivša Češkoslovaška in Romunija.
2. v državah, kjer je tranzicija potekala s pogajanjem, običajno med opozicijskimi silami in bolj liberalnim sektorjem bivše enostrankarske Partije – nobeden od teh ni uspel vsiliti svojega prepričanja svojemu nasprotniku – edina opcija, ki je preostala, je bil **kombinirani** volilni sistem, ki je kombiniral tako proporcionalne kot večinske elemente. V teh državah (na Madžarskem, v Sloveniji in Bolgariji) so volitve potekale pod nadzorom komunistov, čeprav pa je bila demokratična opozicija vseeno dovolj močna in je soodločala pri pomembnejših vprašanjih.
3. v državah, kjer je bila opozicija praktično neobstoječa ali zelo šibka in neorganizirana, je bila organizacija volitev v rokah komunistične partije, ki je uporabila že tradicionalni

večinski sistem, za katerega je večina komunistov menila, da je zanje najbolj ustrezen. Kljub temu pa je volilni boj dovoljeval demokratični opoziciji sodelovanje v tem procesu hitre rasti in v nekaterih primerih je dosegla znaten delež v parlamentu, ki je posledično omogočil padec Komunistične partije in spremembo režima. Sem spadajo bivša Sovjetska zveza in večina njenih republik, Albanija in države nekdanje Jugoslavije (Juberías v Colomer 2004: 309–310).

3. OSREDNJI DEL

3.1 VLADA V SLOVENIJI

3.1.1 SESTAVA VLADE

Po slovenski ustavni ureditvi sestavljajo vlado predsednik vlade in ministri (110. člen), kar je skoraj dobesedno povzeto iz nemške ustave, ki v 62. členu določa, da sestavljajo vlado kancler (kot predsednik vlade) in ministri. Tudi sicer je naša ustavna ureditev naravnana na tak položaj predsednika vlade, saj se povsod pojavlja kot poseben subjekt v primerjavi z ministri. Ustava tudi ne predvideva, da bi imela vlada ožjo in širšo sestavo, temveč je enotno kolegijsko telo, v katerem imajo – vsaj na načelni ravni – vsi ministri enak položaj.

V skladu z ustavo določa tudi zakon o vladi, da vlado sestavljajo predsednik in ministri, ki vodijo posamezne resorje, poleg njih pa ima lahko vlada tudi nekaj ministrov brez resorja. Sprva je zakon dopuščal samo dva taka ministra, po kasnejši ureditvi so bili lahko največ trije, sedanja ureditev pa ne postavlja nobenih omejitev več, temveč prepušča odločitve o tem predsedniku vlade. Pač pa po tem zakonu število ministrstev, njihove pristojnosti in organizacijo ministrstev ter drugih upravnih organov določa poseben zakon. Sedaj to ureja zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev.

3.1.2 POLOŽAJ PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV

Podobno kot v drugih sodobnih ureditvah ima predsednik vlade tudi po naši ureditvi znotraj vlade močan položaj, ki se lahko primerja s položajem šefa vlade v drugih parlamentarnih sistemih, predvsem v nemški ureditvi. Že ustava določa, da predsednik vlade skrbi za enotnost

politične in upravne usmeritve vlade ter usklajuje delo ministrov (prvi odstavek 114. člena ustave). Po zakonu o vladi (14. člen) predsednik usmerja in vodi delo vlade, pri čemer skrbi za enotnost politične in upravne usmeritve vlade, usklajuje delo ministrov, predstavlja vlado ter sklicuje in vodi njene seje. Pri tem ima predsednik vlade pravico dajati ministrom tudi obvezujoče napotke za njihovo delo, in sicer v zvezi z nalogami, ki izhajajo iz usmeritev vlade in so pomembne za delo posameznih ministrov. Od ministra lahko tudi zahteva, da mu pisno poroča o svojem delu in o delu njegovega ministrstva ter mu da ustrezne podatke in druge informacije. Ministri so po svoji funkciji tako člani vlade kot tudi predstojniki upravnih organov, kar se kaže v njihovih pravicah in dolžnostih. Kot člani vlade so po vladnem poslovniku dolžni sodelovati na sejah vlade ter njenih delovnih teles, imajo pa pravico zahtevati obravnavo in sklepanje o posameznih vprašanjih iz pristojnosti vlade ter dajati pobude za pripravo zakonov in drugih predpisov, poročati vladi o problematiki na svojem področju in ji tudi predlagati, da določi usmeritve za delo ministrstev (Grad 2000: 283).

3.1.3 FUNKCIJE VLADE

Temeljno načelo delovanja vlade kot državnega organa je, da mora vse svoje funkcije izvrševati v okviru ustave in v skladu z zakonom (načelo ustavnosti in zakonitosti). V zakonu o vladi (drugi odstavek 2. člena) je to načelo še posebej poudarjeno.

Tako kot v drugih parlamentarnih ureditvah je tudi pri nas funkcija vlade politična in upravna. V okviru prve funkcije je bila naloga vlade, da vodi, usmerja in usklajuje izvajanje politike države, ki jo določa državni zbor. V okviru druge funkcije pa je bodisi sama sprejemala ali pa predlagala državnemu zboru sprejem političnih, pravnih, ekonomskih, finančnih, organizacijskih in drugih ukrepov, ki so potrebni za izvajanje nalog iz državne pristojnosti na posameznih področjih. Tako postavljeno razmerje med državnim zborom in vlado je postavljalo vlado v položaj, ki je bil bliže izvršnemu svetu v skupščinskem sistemu kot pa vladi v parlamentarnem sistemu. Zato je prišlo do spremembe tega besedila (april 1996), tako da je sedaj vlada v skladu z načelom delitve oblasti postavljena v bistveno bolj enakopraven položaj z državnim zborom (Grad 2000: 284).

3.1.4 RAZMERJE MED DRŽAVNIM ZBOROM IN VLADO

3.1.4.1 OBLIKOVANJE VLADE (volitve predsednika vlade in imenovanje ministrov)

Način oblikovanja vlade je v temeljih določen že v ustavi, podrobneje pa v zakonu o vladi in v poslovniku državnega zbora. V našem sistemu je vlada oblikovana, ko je izvoljen predsednik vlade in imenovani ministri, vsi skupaj pa nastopijo funkcijo, ko podajo pred državnim zborom prisego, ki je enaka prisegi, ki jo poda predsednik republike in je določena v 104. členu ustave.

Oblikovanje vlade v naši ustavi v marsičem odstopa od klasičnega parlamentarnega modela in se v veliki meri zgleduje po posebnostih nemške ureditve. Tako kot v nemški ureditvi je temeljna zamisel oblikovanja vlade v okrepitvi položaja predsednika vlade, ki ga neposredno izvoli predstavniško telo, s čimer je dana njegovemu položaju visoka stopnja legitimnosti in kar ustreza njegovemu položaju, ki ga ima znotraj vlade. Investitura vlade z glasovanjem o zaupnici v predstavniškem telesu, kakršna je značilna za klasični parlamentarni sistem, je torej nadomeščena z močnejšim sredstvom za podelitev zaupnice, z izvolitvijo šefa vlade. Zato predsednik vlade pri nas, za razliko od klasičnega parlamentarnega modela, pridobi mandat od parlamenta (državnega zbora) in ne od šefa države. To seveda šefa vlade v naši ureditvi bistveno močnejše veže na parlament, kot je običajno v klasičnem parlamentarnem sistemu. To pa ima močan vpliv tudi na njegovo politično odgovornost (Grad 2000: 298).

V Sloveniji je za razliko od nemškega modela oblikovanje vlade v celoti v rokah državnega zbora, kajti predsednik republike nima (razen predlaganja kandidata za predsednika vlade) na to nobenega vpliva. V nemškem modelu namreč izvoljeni šef vlade predlaga ministre v imenovanje šefu države. V naši ureditvi jih mora predložiti v imenovanje državnemu zboru (prvi odstavek 112. člena ustave), kar pomeni mnogo pomembnejši odmik od klasičnega parlamentarnega sistema kot v nemškem primeru (*ibid.*: 299).

O imenovanju ministrov glasujejo poslanci tako, da glasujejo o listi kandidatov za ministre kot celoti. Poslovník (266. člen) dopušča, da se, če lista ni izglasovana, najprej opravi nov poskus z novo listo, če pa tudi ta ne uspe, se lahko na predlog predsednika vlade glasuje o vsakem kandidatu z liste posebej, kar pa seveda lahko privede do tega, da je imenovanih samo nekaj ministrov. Veljavna ureditev močno ovira predsednika vlade pri oblikovanju takšne vlade, ki bo lahko uspešno delovala kot homogena in učinkovita ekipa. Toliko bolj to velja za primere, ko

pride do individualnega imenovanja posameznih ministrov namesto do opredeljevanja za ali proti celotni predlagani ekipi (če v dveh krogih imenovanje ministrske ekipe ni uspešno, lahko mandatar predlaga opredeljevanje poslancev do posameznih ministrskih kandidatov). Glasovanje o celotni ekipi hkrati namreč do neke mere spominja na glasovanje o zaupnici vladi, medtem ko individualno glasovanje o posameznih ministrskih kandidatih skoraj v celoti jemlje iz rok predsednika vlade in prenaša na državni zbor odgovornost za sestavo vlade. Slabosti veljavne ureditve pridejo še bolj do izraza v postopku razreševanja ministrov. Zgodi se lahko (in se je tudi že zgodilo), da poskuša predsednik vlade zamenjati posameznega ministra, pa se s tem ne strinja državni zbor. Državni zbor ima torej možnost, da posameznega ministra ohranja v vladi proti izrecni volji predsednika vlade. To je seveda škodljivo za homogenost in učinkovitost delovanja vlade. Še več, takšna ureditev je nelogična, saj lahko takšno delovanje privede v državnem zboru do izglasovanje nezaupnice vladi (Ribičič 1997: 31).

3.1.4.2 MANDATNA DOBA VLADE

Kot je običajno v parlamentarnem sistemu, tudi pri nas mandat vlade lahko traja toliko časa kot mandat državnega zbora, lahko pa je tudi krajši, zlasti v primeru nezaupnice ali neizglasovane zaupnice. Vlada kot celota nastopi svoj mandat takrat, ko je oblikovana, po zakonu o vladi pa izjemoma celo prej, namreč ko sta imenovani dve tretjini ministrov, v slednjem primeru pa le pogojno, največ za dobo treh mesecev. Mandat vladi kot celoti v vsakem primeru preneha s prenehanjem mandata državnega zbora ter s prenehanjem funkcije predsednika vlade. Ustava vsebuje v 115. členu splošno pravilo glede prenehanja funkcije predsednika in ministrov vlade:

"Funkcija predsednika vlade in ministrov preneha, ko se po volitvah sestane nov državni zbor, funkcija ministrov pa tudi z vsakim drugim prenehanjem funkcije predsednika vlade ter z razrešitvijo ali odstopom ministra, morajo pa opravljati tekoče posle do izvolitve novega predsednika vlade oziroma do imenovanja novih ministrov" (Grad 2000: 302).

3.1.4.3 MEHANIZMI ODGOVORNOSTI VLADE DRŽAVNEMU ZBORU

3.1.4.3.1 ZAUPNICA

Do glasovanja, s katerim naj se ugotovi, ali ima vlada še podporo v parlamentu, lahko pride najbolj neposredno na dva načina – z glasovanjem v parlamentu o zaupnici ali nezaupnici vladi. Glasovanje o zaupnici zahteva šef vlade. Do glasovanja o zaupnici lahko pride že ob oblikovanju vlade, ko je za začetek njenega dela potrebno pridobiti zaupnico v parlamentu (investitura). Največkrat pa pride do zaupnice v času trajanja mandata vlade, ko ta želi ugotoviti, v kakšni meri uživa podporo parlamenta. Vprašanje zaupnice se lahko postavi posebej, bolj običajno pa je, da se veže na nek zakon ali na kakšno drugo odločitev parlamenta, ki se zdi vladi ključna za njeno delovanje. Glasovanje o zaupnici se navadno zahteva, če vlada izgublja podporo v parlamentu, kar se kaže zlasti v tem, da vlada ne dobi dovolj podpore za svoje predloge, zlasti zakonske predloge, kar ji seveda otežuje delo. Največkrat je vzrok za tako stanje nediscipliniranost poslancev vladne stranke ali strank vladne koalicije oziroma razhajanja med strankami vladne koalicije, zato hoče šef vlade disciplinirati poslance, s tem da jim zagrozi s predčasnimi volitvami, če mu ne bodo izglasovali zaupnice. Izglasovana zaupnica v takem primeru pomeni, da sta se notranja povezanost in trdnost vladne večine v parlamentu ponovno okrepila. Taka poteza je seveda dokaj tvegana, saj lahko pride do tega, da zaupnica ni izglasovana, zaradi česar mora vlada odstopiti. Na drugi strani pa izglasovana zaupnica okrepi položaj vlade (Grad 2000: 308).

Če vladi ni izglasovana zaupnica, ne pride avtomatično do razpusta državnega zbora. V tem primeru sta možni dve rešitvi - ali državni zbor v tridesetih dneh izvoli novega predsednika vlade ali pa v tem času pri ponovljenem glasovanju o zaupnici izglasuje zaupnico dotedanjemu predsedniku vlade, torej stari vladi. Šele če se ne zgodi ne eno ne drugo, razpusti predsednik republike državni zbor in razpiše nove volitve (Poslovnik državnega zbora, člen 256-260).

Institut zaupnice je doslej uporabil predsednik vlade dr. Janez Drnovšek 7. aprila 2000, ko je nanjo vezal predlog novih ministrov, a ni dobil potrebne večine (Zajc 2004: 226).

3.1.4.3.2 NEZAUPNICA

Zahteva po glasovanju o nezaupnici poteka iz samega parlamenta. Poslanci sprožijo glasovanje o nezaupnici navadno takrat, kadar kaže, da vlada izgublja podporo v parlamentu in se nakazujejo nove koalicijske povezave za oblikovanje vlade.

V naši ustavni ureditvi je po nemškem vzoru prevzet sistem konstruktivne nezaupnice (116. člen ustave). Le-ta naj bi okrepila stabilnost vlade. Državni zbor lahko izglasuje nezaupnico vladi, le tako, da na predlog najmanj desetih poslancev z večino glasov vseh poslancev izvoli novega predsednika vlade. Z izvolitvijo novega predsednika vlade je dotedanji predsednik vlade razrešen, s čimer preneha funkcija tudi vsem članom vlade. Da pa ne bi prišlo do brezvladja, določa ustava, da mora dotedanja vlada opravljati tekoče posle do prisege nove vlade.

Kot rečeno, se je naša ustava glede ureditve nezaupnice naslonila na nemški model, vendar so nekatere pomembne razlike. Sprejela je temeljno zamisel, po kateri se lahko nezaupnica vladi izreče samo tako, da državni zbor z večino glasov vseh poslancev izvoli novega predsednika vlade (116. člen ustave). Ta zamisel v nemški ureditvi zagotavlja stabilnost izvršne oblasti, kajti z izvolitvijo novega kanclerja je praktično tudi že oblikovana nova vlada. Pri nas pa ni tako, ker mora državni zbor še imenovati ministre. Če se to zaplete, lahko pride do položaja, ko imamo sicer novega predsednika vlade, ne pa tudi nove vlade, kar lahko v končni posledici privede do razpusta državnega zbora. Do glasovanja o nezaupnici pride lahko tudi posredno, na podlagi interpelacije (Grad 2000: 308–309).

V Sloveniji je bila konstruktivna nezaupnica vložena večkrat v skupščini RS proti vladi Lojzeta Peterleta; po tretjem glasovanju 22. aprila 1992 ga je nasledil dr. Janez Drnovšek (Zajc 2004: 225).

3.1.4.3.3 INTERPELACIJA

Interpelacija se običajno v teoriji šteje za posebno obliko poslanskega vprašanja. Interpelacija in poslansko vprašanje sta si sicer v marsičem podobna in oba služita istemu namenu, vendar se med seboj tudi pomembno razlikujeta. Poslanska vprašanja pomenijo trajno politično nadzorstvo nad delom vlade in posamičnih ministrov, ki pa neposredno ne ogroža položaja vlade. Nasprotno

se interpelacija vlaga po posebnem postopku in le občasno, pomeni pa mnogo resnejši pritisk na vlado, če parlament ni zadovoljen z njenim delom, saj povzroči posebno obravnavo in glasovanje. Namen interpelacije je torej, da se začne razprava o politični odgovornosti vlade kot celote ali posameznega ministra ter glasuje o njuni odgovornosti. Interpelacija vsebuje vprašanje o nekem načelnem vprašanju politične narave, medtem ko se poslansko vprašanje nanaša na nek posamičen položaj. Poslansko vprašanje se vedno začne z vprašanjem posamičnega poslanca in konča z odgovorom nanj, interpelacija pa se navadno začne le na zahtevo več poslancev in lahko konča na različne načine. Za razliko od poslanskega vprašanja se ne konča z odgovorom, temveč se o interpelaciji razpravlja v parlamentu, pri čemer lahko sodelujejo vsi poslanci, ne samo tisti, ki so jo sprožili. Razprava pa se lahko konča brez posebnega sklepa, lahko z nekim sklepom ali stališčem parlamenta o obravnavanem vprašanju, lahko pa celo z glasovanjem o nezaupnici vladi. Ustava Republike Slovenije v 118. členu določa, da lahko najmanj deset poslancev sproži v državnem zboru interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra. Če po razpravi o interpelaciji večina vseh poslancev izreče nezaupnico vladi ali posameznemu ministru, državni zbor vlado ali ministra razreši (Grad 2000: 313–314).

Interpelacije so kot sredstvo nadzora vlade v praksi sodobnih parlamentov pogosteje vložene kakor pa dejansko učinkovite. Precejkrat so bile uporabljene v prvih dveh mandatih delovanja državnega zbora, a se niso izkazale za posebno uspešne. Interpelacije, ki so bile vložene v obdobju 1992–1996 proti ministroma za pravosodje (M. Kozinc in M. Zupančičeva), finance (M. Gaspari), obrambo (J. Kacin), zdravstvo (B. Voljč) in gospodarske dejavnosti (M. Tajnikar), niso uspela, čeprav je nekaj ministrov odstopilo med razpravo ali pozneje po glasovanju. Uspela je samo interpelacija proti zunanjemu ministru Z. Thalerju, ko so se poslanci SKD pridružili opoziciji. V drugem mandatu so bile vložene interpelacije najprej proti vladi v celoti in nato proti ministru za šolstvo in šport dr. S. Gabru in obrambnemu ministru A. Krapežu. Medtem ko prva ni uspela, je pred glasovanjem o drugi minister sam odstopil. Nato so bile vložene še interpelacije proti ministru za notranje zadeve M. Bandlju, ministru za kmetijstvo C. Smerkolju, ministru za finance M. Gaspariju in ministru za zunanje zadeve L. Peterletu. Od teh je uspela samo interpelacija zoper ministra M. Bandlja, medtem ko državni zbor o interpelaciji zoper ministra Peterleta v mandatnem obdobju ni odločal. V prvih dveh letih tretjega mandata državnega zbora (2000–2002) je bila vložena samo ena interpelacija proti ministru za okolje in prostor mag. J. Kopaču, a ni uspela. Konec marca je opozicija vložila interpelaciji zoper ministra za zdravje dr.

D. Kebra in ministra za notranje zadeve dr. R. Bohinca, ki prav tako nista uspeli. Uspeh interpelacije je večinoma odvisen od velikosti in tudi enotnosti koalicije; medtem ko so bile te možnosti v prejšnjih mandatih dokaj velike, so v tretjem mandatu, ko ima koalicija več kot zadostno večino, precej manjše. K temu prispeva tudi koalicijska pogodba med strankami, ki tako podporo predlogom opozicije opredeljuje kot kršenje temeljnih določb (Zajc 2004: 222- 223).

3.1.4.3.4 POSLANSKO VPRAŠANJE

Poslansko vprašanje je način, s katerim dobi poslanec informacijo o neki zadevi ali pa hoče z njim pokazati na nesposobnost ministra oziroma napake v njegovem delu. Poslansko vprašanje se sicer razlikuje od drugih instrumentov vzpostavljanja odgovornosti vlade po tem, da ne privede do glasovanja o nezaupnici vladi, ker gre samo za dialog med poslancem in vlado oziroma posamičnim ministrom. Poslansko vprašanje sicer neposredno ne privede do razrešitve ministra, vendar pa lahko nesposobnost ministra, da primerno odgovarja na poslanska vprašanja, vzbudi v javnosti vtis o njegovi nesposobnosti in posledično o nesposobnosti vlade kot celote. Zato tak minister navadno sam odstopi, sicer pa ga zamenja šef vlade (Grad 2000: 311-312).

3.2 VLADA NA HRVAŠKEM

Po spremembah hrvaške ustave iz leta 2000 (uvedba parlamentarne demokracije), je vlada ključni nosilec izvršilne oblasti. Njeno delovanje, način dela in odločanja so zapisana v ustavi, Zakonu o vladi in poslovniku vlade. Ena temeljnih značilnosti ureditve prejšnjega desetletja na Hrvaškem je bila dvojnost odgovornosti vlade, tako predsedniku republike kot Hrvaškemu saboru. Danes je hrvaška vlada odgovorna samo Hrvaškemu saboru, kar je značilno za parlamentarni sistem.

3.2.1 SESTAVA IN OBLIKOVANJE VLADE

Vlado Republike Hrvaške sestavljajo predsednik, eden ali več podpredsednikov in ministri. Predsednik in člani vlade ne smejo opravljati nobene druge javne ali profesionalne funkcije (Ustava 2001, 108. člen).

Člane vlade predlaga oseba, ki ji je predsednik republike podelil mandat za sestavo vlade. Mandatar je dolžan v roku najkasneje 30 dni predstaviti program vlade v Hrvaškem saboru in zahtevati glasovanje o zaupnici vladi. Vlada prične svojo dolžnost opravljati, ko dobi zaupanje od večine predstavnikov v Hrvaškem saboru. Predsednik in člani vlade svečano prisežejo pred Hrvaškim saborom (109. člen).

Če mandatar ne sestavi vlade v roku 30 dni od dneva prevzema mandata, lahko predsednik republike podaljša rok še za največ 30 dni. Če tudi v tem roku mandatar ne uspe sestaviti vlade ali če predlagana vlada ne dobi zaupnice v saboru, predsednik republike podeli mandat za sestavo vlade drugi osebi (Ustava 2001, 110. člen).

3.2.2 FUNKCIJE VLADE

Vlada Republike Hrvaške:

- predlaga zakone in druge akte Hrvaškemu saboru,
- predlaga državni proračun,
- potrjuje zakone in ostale predpise Hrvaškega sabora,
- vodi zunanjo in notranjo politiko,
- usmerja in nadzoruje državno upravo,
- skrbi za gospodarski razvoj republike,
- usmerja delovanje in razvoj javne uprave,
- opravlja ostale funkcije, predpisane z ustavo in zakonom (112. člen).

3.2.3 RAZMERJE MED SABOROM IN VLADO – MEHANIZMI ODGOVORNOSTI VLADE SABORU (ZAUPNICA IN NEZAUPNICA VLADI)

Vlada je odgovorna Hrvaškemu saboru. Predsednik in člani vlade so kolektivno odgovorni za odločitve, ki jih sprejemajo, vsak član pa posebej za delovanje na svojem področju (Ustava 2001, 114. člen).

Na predlog najmanj 1/5 predstavnikov v Hrvaškem saboru se lahko sproži vprašanje zaupnice vladi; tako o posameznem članu vlade kot o vladi v celoti. Glasovanje o zaupnici vlade lahko zahteva tudi sam predsednik vlade. O zaupnici se lahko glasuje in razpravlja šele, ko mine 7 dni od predloga Hrvaškemu saboru. Razprava in glasovanje se morata končati najkasneje v roku 30 dni od dneva, ko je nezaupnica predlagana. Odločitev o nezaupnici je sprejeta, če za njo glasuje večina od skupnega števila predstavnikov v Hrvaškem saboru. Če pa Hrvaški sabor ne potrdi predloga o nezaupnici, potem lahko predstavniki, ki so jo predlagali, ponovno postavijo nezaupnico na dnevni red, ko mine 6 mesecev. Če pa se nezaupnica izglasuje predsedniku vlade ali vladi v celoti, morajo ponuditi odstop. Če se v roku 30 dni ne izglasuje zaupnica novemu mandatarju za sestavo vlade, potem Hrvaški sabor o tem obvesti predsednika republike, ki Hrvaški sabor razpusti in razpiše volitve za Hrvaški sabor. Če se izglasuje nezaupnica posameznemu članu vlade, predsednik vlade predlaga novega člana v Hrvaškem saboru ali pa predsednik vlade in vlada odstopita (115. člen).

Zaupnica Raćanovi vladi je bila izglasovana 30. julija 2002 (Zajc 2004: 164).

3.3 (NE)STABILNOST VLADE – OBDOBJE TRAJANJA VLADE, PREDSEDNIKA VLADE IN MINISTROV

3.3.1 SLOVENIJA

V Sloveniji izstopata dve vladi po kratkosti dolžine trajanja – to je prva Drnovškova vlada (1992–1993 – 8 mesecev) in Bajukova vlada (l. 2000 – 5 mesecev). Vendar pa je treba razložiti ozadje – Drnovškova vlada je bila prehodna vlada do predčasnih volitev v državni zbor, Bajukova vlada pa je prenehala s svojim delovanjem zaradi rednih volitev v državni zbor. Povprečje dolžine vladanja med leti 1990–2005 v Sloveniji znaša 25 mesecev oz. 2,08 leti (po kriteriju predsednikov vlad).

Rekord v dolžini predsedovanja vladi v srednjevzhodni Evropi ima dr. Janez Drnovšek, ki je bil predsednik vlade 9,4 let, nato pa je odstopil, ker je bil izvoljen za predsednika države (Blondel idr. 2007).

Tabela 3.3.1.1: Stabilnost vlad v Sloveniji 1990–2004 (glede na predsednike vlad)

VLADE	STABILNOST DOLŽINA VLADANJA	
	OBDOBJE	ŠT. MESECEV
Peterletova	16. 5. 1990–14. 5. 1992	24
1. Drnovškova	14. 5. 1992–25. 1. 1993	8
2. Drnovškova	25. 1. 1993–27. 2. 1997	49
3. Drnovškova	27. 2. 1997–7. 6. 2000	40
Bajukova	7. 6. 2000–30. 11. 2000	5
4. Drnovškova	30. 11. 2000–19. 12. 2002	25
Ropova	19. 12. 2002–3. 12. 2004	24
POVPREČJE	16. 5. 1990–3. 12. 2004	25

Vir: prirejeno po: Vlada republike Slovenije 2007.

V Sloveniji so bili ministri na položaju sicer manj časa kot v državah Zahodne Evrope, vendar pa najdlje, če jih primerjamo z državami srednje Evrope (Bolgarijo, Madžarsko, Romunijo, Latvijo, Poljsko, Estonijo, Češko, Slovaško) (Blondel idr. 2007: 69).

Sedaj nas zanima (tabela 3.3.1.2), koliko ministrov se je zamenjalo v posamezni vladi, saj je število ministrov pokazatelj stabilnosti vlade. Ugotovimo lahko, da menjave ministrov od leta 1990 naprej variirajo, se pravi, da ne moremo govoriti niti o stopnjevanju niti o upadanju menjav ministrov. Po številu menjav pa izstopa tretja vlada (kar devet menjav), res pa je, da ima ta vlada najdaljši mandat, zato visoko število menjav niti ni presenetljivo.

Povprečno število menjav ministrov v posamezni vladi znaša 3,57 (menjav).

V Sloveniji se je največ ministrov zamenjalo v naslednjih ministrstvih: Ministrstvo za zunanje zadeve (8), Ministrstvo za gospodarstvo (6), Ministrstvo za obrambo (5).

Za Slovenijo lahko rečemo, da ima stabilne vlade, saj je doba trajanja vlade, predsednika vlade in ministrov dolga in zelo blizu visoki stopnji stabilnosti vlad, predsednika vlad, ministrov v zahodnih evropskih državah (glej Prilogo G), medtem ko vse tranzicijske države celo presega (glej prilogo I).

Tabela 3.3.1.2: Spremembe v posameznih ministrstvih v vladah (1990–2004) v Sloveniji (glede na predsednike vlad)

MINISTRSTVO	1. vlada (1990– 1992)	2. vlada (1992– 1993)	3. vlada (1993– 1997)	4. vlada (1997– 2000)	5. vlada (2000– 2000)	6. vlada (2000– 2002)	7. vlada (2002– 2004)	št. zamenjanih ministrov v posameznih ministrstvih
Zunanje zadeve			3	3			2	8
Notranje zadeve			2	2				4
Obramba			2	3				5
Zdravstvo	2							2
Informiranje	2							2
Finance	2	2						4
Trgovina		2						2
Delo, družina in socialne zadeve			3					3
Ekonomski odnosi in razvoj			2					2
Gospodarstvo			2	2			2	6
Okolje in prostor			2					2
Pravosodje			2				2	4
Znanost in tehnologija			2					2
Šolstvo in šport				2				2
Kmetijstvo, gozdarstvo in prehrana					2		2	4
Promet							2	2
število menjav v posamezni vladi	3	2	9	5	1	/	5	58 25

Vir: Prirejeno po: Vlada republike Slovenije 2007.

3.3.2 HRVAŠKA

Na Hrvaškem izstopajo prve štiri vlade po kratkotrajni dolžini vladanja (od 1990–1993), kar lahko razložimo med drugim tudi s takratnimi vojnimi razmerami na Hrvaškem in zato takrat tam še ne moremo govoriti o stabilni vladi. Povprečje dolžine vladanja med leti 1990–2003 znaša 20,38 mesecev oz. 1,7 leta. Zdi pa se mi smiselno – glede na ugotovljeno –, če izračunamo tudi povprečje do leta 1993 (3. 4.) in pa kasneje (3. 4. 1993–23. 12. 2003). Povprečje do leta 1993

znaša 8,75 mesecev oz. 0,73 leta. Od leta 1993 pa povprečje znaša kar 32 mesecev oz. 2,66 leta. Torej lahko trdimo, da se je vlada po 3. 4. 1993 začela stabilizirati – vsaj kar se tiče trajanja vlade. Povprečje jo uvršča med stabilne vlade.

Tabela 3.3.2.1: Stabilnost vlad na Hrvaškem 1990–2004 (glede na predsednike vlad)

VLADE	STABILNOST DOLŽINA VLADANJA	
	OBDOBJE	ŠT. MESECEV
Mesićeva	30. 5. 1990–24. 8. 1990	3
Manolićeva	24. 8. 1990–17. 7. 1991	11
Gregurićeva	17. 7. 1991–12. 8. 1992	13
Šarinićeva	12. 8. 1992–3. 4. 1993	8
Valentićeva	3. 4. 1993–7. 11. 1995	31
Mateševa	7. 11. 1995–27. 1. 2000	50
1. Raćanova	27. 1. 2000–30. 7. 2002	30
2. Raćanova	30. 7. 2002–23. 12. 2003	17

Vir: prirejeno po: Vlada republike Hrvatske 2007.

Kako pa je z naslednjim pokazateljem stabilnosti – trajanjem ministrov v vladi –, pa lahko razberemo iz tabele 3.3.2.2 (tabela prikazuje spremembe v posameznih ministrstvih v hrvaških vladah).

Tudi na Hrvaškem od leta 1990–2000 ne moremo govoriti zgolj o stopnjevanju oz. o upadanju števila menjav ministrov v vladi. Je pa teh menjav do leta 2000 precej več kot v Sloveniji – povprečno število menjav ministrov v posamezni vladi znaša kar 5,6. Od leta 2000 naprej pa vidimo, da je prišlo do znatnega upada števila menjav ministrov, tako da od tega obdobja naprej lahko govorimo o stabilni vladi na Hrvaškem.

Ugotovimo lahko, da je bilo tudi na Hrvaškem podobno kot v Sloveniji največ menjav v pomembnejših ministrstvih, kot so zunanje zadeve, gospodarstvo ter obramba.

Tabela 3.3.2.2: Spremembe v posameznih ministrstvih v vladah (1990–2003) na Hrvaškem (glede na predsednike vlad)

Ministrstvo	1. vlada 1990– 1990	2. vlada 1990– 1991)	3. vlada 1991– 1992	4. vlada 1992– 1993	5. vlada 1993– 1995	6. vlada 1995– 2000	7. vlada 2000– 2002	8. vlada 2002– 2003	št. zamenjanih ministrov v posameznih ministrstvih
Informiranje		2							2
Zunanje zadeve		3	2		2				7
Notranje zadeve		2	2			2			6
Obramba		2	2			3			7
Delo, socialne zadeve in družina		2	2		3				7
Energetika in industrija			2						2
Izseljenstvo			2						2
Pravosodje in (uprava)			2		2	3	2		9
Uprava					2	2			4
Prosveta, kultura in šport			2		2	3			7
Trgovina in turizem			2			3			5
Znanost, tehnologija in informatika			3	2		2			7
Finance					2	2	2		6
Gospodarstvo					3	2			5
Gradbeništvo in zaščita okolja					2				2
Kmetijstvo in gozdarstvo					2	3			5
Zdravstvo					2	2	2		6
Evropske integracije							2		2
Razvoj in obnova						2			2
Privatizacija in upravljanje z imetjem						2			2
Pomorstvo, promet in zveze						2	2		4
št. zamenjav v posamezni vladi	/	5	10	1	10	14	5	/	45

Vir: prirejeno po: Vlada republike Hrvatske 2007.

3.4 VPLIV INSTITUCIONALNIH DEJAVNIKOV NA STABILNOST VLADE V SLOVENIJI IN NA HRVAŠKEM

3.4.1 USTAVNI SISTEM

3.4.1.1 SLOVENIJA

Slovenija ima od leta 1990 parlamentarni ustavni sistem. Slovenija se je kljub zelo pomanjkljivim izkušnjam odločila za v Evropi preizkušen in bolj znan parlamentarni model s poudarjeno vlogo parlamenta in z nekaterimi kompromisi in posebnostmi (neposredne volitve so sicer značilnost predsedniškega sistema) ob upoštevanju, da bi vnašanje močnejših elementov predsedniškega sistema pomenilo večje tveganje za mlado demokracijo. Predsedniški oz. polpredsedniški sistem namreč povečuje nevarnost prehoda, s tem da daje preveliko moč posamezni osebi, omejuje možnosti uveljavljanja manjšinam in zmanjšuje pomen strank in koalicij (Zajc 2000: 23–24).

Položaj predsednika republike je v našem sistemu v razmerju do zakonodajne oblasti močno oslavljen. Tako so na primer njegove pristojnosti sodelovanja pri oblikovanju vlade zožene le na predlaganje kandidata za predsednika vlade, ne more pa imenovati ministrov, ker je ta pravica izključno v pristojnosti državnega zbora. Zanimivo je tudi dejstvo, da v primeru vladne krize predsednik republike nima ustreznih pooblastil, ki bi prispevala k njenemu reševanju, saj nima pravice razpustiti parlamenta ter možnosti razpisa predčasnih volitev. Tako ima predsednik republike, ki je sicer izvoljen na neposrednih volitvah za mandatno dobo petih let, predvsem reprezentativne in protokolarne funkcije ter je vrhovni poveljnik obrambnih sil. Širša pooblastila ter pomembnejšo vlogo in vpliv ima predsednik republike opredeljene le za primer vojne in izrednega stanja, ko lahko na predlog vlade izdaja uredbe z zakonsko močjo (Lajh v Fink Hafner in Haček 2001: 59 – 60).

Ustavna struktura oz. parlamentarni sistem je v precejšnji meri vplivala na oblikovanje koalicij v Sloveniji in še posebej na odnos med "pozicijo" in opozicijo (v tem se Slovenija loči od ostalih držav na področju bivše Jugoslavije in tudi od nekaterih drugih vzhodnoevropskih držav) (Zajc v Fink Hafner in Strmčnik 1993: 121).

3.4.1.2 HRVAŠKA

3.4.1.2.1 OD LETA 1990–2000 (PRVA USTAVA)

Hrvaška je v prvi ustavi določila polpredsedniški ustavni sistem.

Temeljna značilnost hrvaške ustavne organizacije je bila močno okrepljena vloga predsednika republike kot nosilca izvršilne veje oblasti. Izvršilna oblast sicer ima dva nosilca – poleg predsednika republike še vlado, vendar je imel v tem dualizmu oblasti predsednik republike absolutno prevlado. Po hrvaški ustavi (22. december 1990) je predsednik republike vrhovni poglavar hrvaške države, njegove temeljne funkcije pa so, da zastopa državo doma in v tujini, skrbi za spoštovanje ustave, zagotavlja obstoj in enotnost države ter skrbi za redno delovanje državne oblasti. Predsednik je tudi vrhovni poveljnik hrvaških oboroženih sil, na temelju odloka hrvaškega parlamenta pa odloča o uvedbi vojnega stanja in izrednih razmer. Poleg tega, da opravlja klasične funkcije šefa države – reprezentativne in protokolarne –, pa ima hrvaški vrhovni poglavar tudi številne druge pristojnosti in pooblastila, ki močno presegajo pristojnosti šefa države v parlamentarnem sistemu. Tako je med drugim v pristojnosti predsednika republike, da a) imenuje in razrešuje predsednika vlade, b) na predlog predsednika vlade imenuje in razrešuje podpredsednike in člane vlade, c) lahko sklicuje seje vlade in jim predseduje, d) na predlog predsednika vlade razpusti predstavniški dom parlamenta ter razpiše predčasne volitve ter e) z zakonom o mestu Zagreb daje soglasje za izvolitev župana (Ribičič 2000: 86).

Široka pooblastila in pristojnosti predsednika republike so bila torej še posebej razvidna v razmerju do vlade, ki je bila znotraj dualizma izvršilne veje oblasti v izrazito šibkejšem in podrejenem položaju ter z močno zoženimi pristojnostmi, saj je bila večina njenega delovanja pod neposrednim nadzorstvom predsednika republike in parlamenta, katerima je tudi odgovoren za svoje delo. Zaradi izjemno širokih pooblastil predsednika republike je bila na Hrvaškem zakonodajna veja oblasti v šibkejšem položaju, predvsem primerjalno gledano z zakonodajnima vejama oblasti v parlamentarnem sistemu Slovenije (Lajh v Fink Hafner in Haček 2001: 62).

3.4.1.2.2 OD LETA 2000 (DRUGA USTAVA)

Ustavne spremembe (sprejete 9. novembra 2000) so prinesle parlamentarni ustavni sistem, kar je pomenilo delitev pristojnosti, ki so bile doslej v rokah predsednika republike, med predsednika republike in vlado. Po sprejetih ustavnih spremembah predsednik republike še naprej ostaja vrhovni poveljnik hrvaških obrambnih sil, pri oblikovanju in vodenju zunanje politike ter pri nadzoru nad delom varnostnih obveščevalnih služb sodeluje z Vlado Republike Hrvaške, predstavniški dom sabora pa lahko razpusti le na zahtevo vlade. Na ta način je torej Hrvaška vzpostavila nov sistem razmerij med temeljnimi državnimi organi, predvsem pa omejila vpliv in vlogo predsednika republike (*ibid.*: 62–63).

3.4.2 VOLILNI SISTEM

3.4.2.1 SLOVENIJA

Zajc (v Fink Hafner in Strmčnik 1993: 121) poudarja, da je tudi izbira volilnega sistema, v katerem vseskozi prevladujejo elementi proporcionalnosti (ne le parlamentarni ustavni sistem), precej vplivala na oblikovanje koalicij in na odnos med "pozicijo" in opozicijo.

Volilni sistem, po katerem so potekale volitve leta 1990, je bil še vedno uokvirjen v elemente starega sistema, zlasti delegatskega kot tudi skupščinskega. Občinske in republiške skupščine so bile sestavljene iz treh zborov, ki so predstavljale različne družbene interese. Za volitve vsakega zbora je bil določen različen volilni sistem. Mandati v (najpomembnejšem) družbenopolitičnem zboru republiške skupščine so se delili po proporcionalnem sistemu. Volivec je lahko glasoval za eno od predloženih list kandidatov ali za posamezne kandidate z ene ali več list. Ko so bile zaradi različnih načinov glasovanja opravljene vse potrebne računske operacije, so se mandati razdelili najprej na ravni volilne enote na podlagi volilnega količnika, zatem pa so se ostanki razdelili med liste kandidatov na ravni države na podlagi d'Hondtovega sistema. Nizek volilni prag, določen pri 2,5 % za volitve v družbenopolitični zbor, je omogočil vstop kar devetim strankam, od tega šestim združenim v Demokratični opoziciji Sloveniji ter trem prenovljenim strankam bivšega režima. Delitev mandatov po volilnem sistemu iz leta 1990 je bila raznovrstna in zapletena, kar je bilo še posebej zahtevno tako za volivce kot tudi za volilne organe. Posledica takšnega volilnega sistema je bila, da je v družbenopolitični zbor prišlo razmeroma veliko število političnih strank,

ki so kandidirale z lastnimi listami kandidatov, za volitve v druga dva zbora pa se je v vrstah opozicijskih strank oblikovala skupna lista, ki je na volitvah dobila večino poslanskih mest (Grad 2004: 97–98).

Druge demokratične volitve so potekale v enodomni Državni zbor, "ki ga sestavljajo poslanci državljanov Slovenije in šteje 90 poslancev, ki se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem" (Ustava 1991, 80. člen).

Pri sprejemanju volilnega sistema, ki je odvisen od razmerja politične moči, so se izražali različni interesi političnih strank, ki so v večini zagovarjali čisti proporcionalni volilni sistem, manjšina pa je zagovarjala tudi inkorporacijo večinskih elementov z namenom korigiranja čistega proporcionalnega sistema. Na podlagi parlamentarizacije interesov se je morala oblikovati kompromisna rešitev, saj je za spremembo volilnega zakona zahtevana dvotretjinska večina, ki jo je zelo težko doseči. Tako se je po mnogih kompromisih in proceduralnih zapletih leta 1992 sprejel zakon o volitvah v Državni zbor (Grad 2004: 137).

Zakon o volitvah v Državni zbor je uvedel proporcionalni sistem z večinskimi elementi. V volilnih enotah so se mandati delili na podlagi Harejevega količnika. Koliko mandatov je dobila posamezna lista kandidatov, je bilo odvisno od tega, kolikokrat je dosegla volilni količnik. Ker se pri takšnem načinu razdeljevanja mandatov ne razdelijo vsi mandati, so se ostanki glasov razdelili listam z največjimi ostanki, na ravni države na podlagi d'Hondtovega sistema, pri čemer se je lahko polovica mandatov razdelila ne glede na uspeh kandidata v volilni enoti. Ti mandati so se dodelili glede na vrstni red kandidatov na kandidatni listi, ki jo je oblikovalo strankarsko vodstvo. Pri tej delitvi mandatov imajo glavno besedo pri razdeljevanju mandatov strankarska vodstva in ne volivci (Grad v Zajc 2002: 42). Na prvih večstrankarskih volitvah v Državni zbor je vstopilo 8 strank. Prišlo je do oblikovanja velike koalicije med Liberalno demokracijo, Slovenskimi krščanskimi demokrati, Združeno listo socialnih demokratov ter Socialnodemokratsko stranko, ki pa je bila sestavljena iz strank, ki so pripadale različnim idejnim družinam (Zajc v Fink Hafner in Haček 2001: 29).

Druge državnozborske volitve l. 1996 so kljub pritiskom SDS za spremembo volilnega sistema potekale pod enakimi pogoji, kot je to veljalo za volitve v Državni zbor leta 1992 (v Državni zbor je vstopilo sedem strank). Ker SDS v državnem zboru ni zbrala zahtevane dvotretjinske večine za spremembo volilnega sistema, za katerega se je zavzemala že v prejšnjem mandatnem obdobju, je svojo namero podprla z zbranim podpisi. SDS je predlagala absolutni večinski sistem, istočasno

pa je Državni svet predlagal mešani volilni sistem, skupina 30-ih poslancev (LDS) pa je predlagala proporcionalni sistem. Glede na to, da noben predlog ni dobil absolutne večine, se je zakonodajni postopek glede vprašanja volilnega sistema končal.⁴

Četrte demokratične, tretje državnozborske volitve so potekale na podlagi novega volilnega sistema. Državni zbor je 25. 7. 2000 sprejel ustavni zakon o dopolnitvi 80. člena ustave Republike Slovenije, ki je bil sprejet s 70 glasovi.

V Sloveniji imamo še vedno osem volilnih enot s po enajstimi volilnimi okraji. V vsakem volilnem okraju kandidatna lista nastopa z enim kandidatom, kar onemogoča izbiro med različnimi kandidati iste politične stranke.

Ustavni zakon določa štiriodstotni volilni prag, ki se uporablja tako na ravni volilne enote kot na ravni države (Golobič 2000:11). Ustavni zakon nadalje določa, da se mandati ne morejo več dodeljevati po nacionalnih listah ne glede na uspeh kandidatov v volilnih okrajih (*ibid.*: 52). Z odpravo nacionalnih list se je političnim strankam odvzela možnost vsiljevanja svojih kandidatov v parlament ne glede na delež volilne podpore. Prav tako ustavni zakon določa, da se pri delitvi poslanskih sedežev upoštevajo vsi glasovi, ki so jih politične stranke oz. kandidatne liste dobile, in ne le ostanki glasov (*ibid.*: 54) ter da se pri delitvi mandatov v volilni enoti uporablja Droopov količnik namesto do sedaj veljavnega navadnega Harejevega količnika. Droopov količnik se od navadnega Harejevega količnika razlikuje v tem, da imenovalcu prištejemo ena. S tem povečamo imenovalca in posledično zmanjšamo volilni količnik, kar dejansko omogoči, da se več mandatov razdeli že v samih volilnih enotah. Hkrati pa Droopov količnik napram Harejevemu zmanjšuje proporcionalnost.

V primerjavi s proporcionalnim sistemom brez nacionalno določenega praga naj bi proporcionalni sistem s pragom na nacionalni ravni učinkovito zmanjšal število strank v parlamentarni areni. Vendar v Sloveniji omenjeni volilni sistem leta 2000 ni prinesel pričakovanega učinka, saj je v parlament vstopilo kar 8 od 16 tekmujočih strank. Pri tem je bil delež glasov strank, ki jim ni uspelo vstopiti v parlament, zanemarljiv, saj je bila izguba volilnih glasov le 3,8 %. V parlament je vstopilo celo več strank kot na prejšnjih volitvah leta 1996, ko je bil v veljavi proporcionalni sistem brez vnaprej določenega praga na nacionalni ravni (Fink Hafner in Lajh v Fink Hafner idr. 2005: 76-77).

⁴ Povzeto po: <http://www.sigov.si/referendum/1996/rezultati.html> (4.5.2007)

Način delitve glasov: v Sloveniji sta v uporabi Harejev in Droopov sistem. Harejev sistem je bil v Sloveniji za določevanje poslanskih mandatov strankam v uporabi na prvih dveh volitvah v državni zbor (1992 in 1996). Droopov sistem je v Sloveniji zamenjal Harejevega, ko se je s spremembo ustave spremenil volilni sistem. Uvajanje Droopovega sistema je bistveni "večinski" popravek slovenskega proporcionalnega sistema. V Sloveniji je kot dopolnilo v uporabi d'Hondtov sistem. Pred spremembo volilnega sistema se je upošteval le ostanek glasov, ki se je delil na nacionalnih listah. S spremembo pa so se začeli pri delitvi "ostankov" upoštevati vsi glasovi posamezne liste.⁵

O povezavi volilnega sistema s stabilnostjo vlad dr. Slavko Gaber pravi: "Proporcionalni sistem v Sloveniji prav nič ne kaže, da na sebi producira nestabilne vlade. Slovenija je tipičen dokaz, da ni mogoče reči, da fabricira nestabilne vlade. S stabilnostjo vlad nimamo nobenih problemov skorajda celo desetletje."⁶

Glede na značilnosti proporcionalnega volilnega sistema, ki smo jih opisali v teoretskem delu, bi pričakovali, da bodo v Sloveniji nestabilne vlade, ki jih le-ta zaradi koalicijske sestave vlad proizvaja.

3.4.2.2 HRVAŠKA

Do leta 2001 so se parlamentarne volitve odvijale kot volitve zastopnikov v Predstavniški (Zastupnički) dom Hrvaškega sabora (Hrvaški sabor je bil do ustavne spremembe tega leta sestavljen iz Predstavniškega in Županijskega doma). Predstavniški dom, kot predstavniško telo državljanov, je imel od 100 do največ 160 predstavnikov. V Županijski dom so prebivalci iz vsake županije (upravne enote) izbrali po tri zastopnike iz vsake županije, predsednik Republike Hrvaške pa je lahko imenoval do pet zastopnikov. Volitve v Županijski dom so bile dvakrat – leta 1993 in leta 1997. Z ustavno spremembo je Predstavniški dom postal Hrvaški sabor, medtem ko so Županijski dom ukinili. 140 poslancev v saboru se izbira tako, da se področje Republike Hrvaške razdeli na deset volilnih enot, v vsaki volilni enoti se na temelju list izvoli po štirinajst

⁵ Povzeto po:

http://www.rtvsl.si/modload.php?&c_mod_static&c_menu=1091779502 (12. 3. 2007)

⁶ Povzeto po: http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/predavanja/besedilo_pre/Kaase.htm (13. 12. 2006)

predstavnikov.⁷

V prvem desetletju demokratične transformacije so bili na Hrvaškem izvedeni štirje cikli volitev za prvi dom parlamenta (1990, 1992, 1995, 2000), kar pomeni, da je bil njegov formalni mandat skrajšan s štiri na povprečno dve in pol leta.

Glede posledic hiperelektorizma so mnenja med politologi deljena. Nekateri avtorji ga smatrajo kot tipičnega in pozitivnega za prvo obdobje demokratske transformacije (Pridham 1995: 24 v Fink Hafner in Haček 2001: 134). Pogoste volitve olajšajo in rutinizirajo mirne izmene strank na oblasti: prva mirna izmena strank na oblasti pomeni minimalni, toda dvakratna izmena brez nasilja "od spodaj" in "od zgoraj", pa je zelo pomemben pokazatelj konsolidiranosti demokracije (Huntigton 1991: 266). Drugi avtorji trdijo, da je hiperelektorizem samo način prikrivanja realnosti mnogih postkomunističnih držav. Volitve služijo kot način vzdrževanja in legitimiranja volilne diktature in diktatorske demokracije, saj so formalni demokratski postopki v nasprotju z posredno ali neposredno omejenimi možnostmi volitev, posledica je nastanek avtoritarnih ali polavtoritarnih parlamentarnih in predsedniških demokracij (Juchler 1997 v Fink Hafner in Haček: 134). Med vsemi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami je najpogostejše in najkorenitejše spremembe volilnih sistemov uveljavljala Hrvaška. Hrvaška je namreč v celotnem opazovanem obdobju "preizkusila" vse osnovne zvrsti volilnih sistemov. S "tipološkimi volilnimi reformami" je po prvotnem večinskem volilnem sistemu (leta 1990) najprej uzakonila dve različici kombiniranega volilnega sistema (v letih 1992 in 1995), nato pa uvedla danes še vedno veljavni proporcionalni sistem z vnaprej določenim pragom na nacionalni ravni (leta 2000). Spreminjanje volilnih sistemov oziroma njihovih značilnosti je v teh okoliščinah potekalo predvsem kot manipulacija v korist ohranjanja prevladujočega položaja parlamentarno najmočnejših političnih strank. Pri tem so bila še posebej pomembna tudi pravila prevajanja deleža volilnih glasov v deleže parlamentarnih sedežev (Lajh in Fink Hafner v Fink Hafner in Haček 2001: 135).

Primerjalno gledano, ni v srednji in vzhodni Evropi nobene nove demokracije, v kateri bi bile tako pogoste in korenite spremembe volilnega sistema tekom samo enega desetletja.

Na prvih volitvah se je uspelo v parlament prebiti šestim strankam, zato ne moremo potrditi korelacije med večinskim volilnim sistemom ter manjšo prepustnostjo strank v parlament. Zato pa je očitnejša korelacija med deformacijo volje volivcev, izražene na volitvah, strukturo

⁷ Povzeto po: http://hr.wikipedia.org/wiki/Izbori_zastupnika_u_Hrvatski_sabor (18. 7. 2007)

parlamenta ter večinskim načelom. Tako je na primer HDZ na prvih volitvah dobila 41,9 % glasov volivcev ter 68,7 % mandatov (Kasapović 2001: 227–229).

Napovedi pred volitvami leta 1990 so sicer dajale velike možnosti ZKH, HDZ in sredinski koaliciji. V primeru uvedbe proporcionalnega volilnega sistema se verjetno podpora vsem trem listam ne bi bistveno razlikovala. Toda večinski sistem in polarizacija, ki jo prinaša, sta prispevala, da je prišlo do izdatnega prenašanja volilnih glasov s koalicije predvsem k HDZ, deloma pa tudi k ZKH. HDZ je kot že rečeno dosegla prepričljivo relativno večino in osvojila (zaradi večinskega volilnega sistema) izdatno absolutno večino sedežev v saboru (Ribičič v Gaber 1996: 289).

Eden od avtorjev zakona o volilnem sistemu dr. Smiljko Sokol, je bil kot predstavnik francoske šole zelo proti uveljavitvi proporcionalnega sistema in je zagovarjal sistem absolutne večine: "Sistem absolutne večine postopno ublažuje (čeprav ne tako izrazito in ne tako hitro kot sistem relativne večine) politična in volilna nasprotja in marginalizira radikalne politične stranke ne glede na njihovo orientacijo" (Sokol in Čale 1990: 16). Ta zadnja trditev ni povsem točna, saj je praksa pokazala, da ta volilni model ne izključuje radikalizma. Sokol je bil tudi mnenja, da proporcionalni sistem "spodbuja obstoj in krepitev radikalnih in ekstremnih strank, njegov rezultat pa je parlamentarna nestabilnost in državne oblasti, ker se znotraj parlamenta, zaradi velikega števila majhnih strank, ne morejo formirati stabilne koalicije in stabilne vlade" (ibid.: 17). Kot prvo, uporaba proporcionalnega modela v konkretnem primeru volitev na Hrvaškem ne bi bila v nobeni zvezi spodbujanja in krepitev radikalnih in ekstremnih strank zlasti zaradi tega, ker bi bili rezultati volitev zelo podobni in spet v korist stranke HDZ. To pomeni, da bi v tem konkretnem primeru oba modela šla na roko HDZ-ju, istočasno pa sistem absolutne večine ni marginaliziral hadezejevski radikalizem, niti ne bi uporaba proporcionalnega sistema, kot pravi Sokol, krepila radikalne stranke v konkretnem primeru HDZ. Zaključimo lahko, da so družbene, politične in ekonomske okoliščine botrovale zmagi HDZ-ja, neodvisno od volilnega modela (Milardović 2006: 240).

Na volitvah leta 1992 so uporabili kombinirani volilni sistem, po katerem so 60 poslancev v predstavniški dom sabora volili po proporcionalnem načelu ob 3 % volilnem pragu, 60 poslancev pa po relativnem večinskem sistemu. S takim volilnim sistemom so želeli doseči večjo strankarsko agregacijo ter spodbuditi predvolilne koalicije. In vendar niso dosegli niti enega zelenega učinka. Na volitvah je namreč sodelovalo zelo veliko samostojnih strankarskih

kandidatov (s pravilom relativne večine torej niso bile dosežene posledice, ki so jih pričakovali – zmanjšanje števila političnih strank). Ti so povzročili veliko razpršitev volilnih glasov (Kasapović 1994: 158). V parlament je vstopilo 8 strank. Volitve z relativno večino niso povzročile tipične strankarske tekmovalnosti, zlasti pa niso povzročile dvostrankarskega sistema. Razlogi za to so: neobstajanje strukturiranega strankarskega sistema, neenakomerna zemljepisna razdelitev volilnih glasov in neobstajanje jasnih ideološko političnih črt polarizacije v volilnem telesu Hrvaške. Prvi dve predpostavki je Giovanni Sartori, zdi se, da upravičeno, izenačil kot "nujne pogoje" za oblikovanje dvostrankarskega sistema in volitev z relativno večino (1986). Tretja predpostavka je povezana s prvo, vendar je do pravega izraza prišla šele na volitvah 1992. leta. Na prejšnjih volitvah, 1990. leta, se je namreč volilno telo Hrvaške jasno polariziralo glede na, grobo rečeno, prorežimsko in protirežimsko usmeritev, ki sta v sebi strnili predvsem temeljne tradicionalne vrednote Hrvaške (Zakošek v Grdešić idr. 1991). Ti dve usmeritvi sta jasno izražali tedanja režimska (SKH–SDP) in tedanja vodilna opozicijska (HDZ) stranka. Na volitvah 1992. leta pa je izginila glavna, tradicionalna črta polarizacije hrvaškega volilnega telesa, ki je zadevala odnos do hrvaškega državnega vprašanja. Nove clearvages structures (strukturni razcepi) še niso bile oblikovane in utrjene, zato tudi volilno telo ni bilo razdeljeno po novih, jasnih clearvageges (Lipset in Rokkan 1967).

Poleg tega večinske volitve načeloma ne spodbujajo ideoloških razlik med strankami in njihovimi volivci. Takšno stanje v volilnem telesu Hrvaške je prišlo do izraza tudi v strankarskem tekmovanju.

Omenjeni volilni sistem so na Hrvaškem pred tretjimi volitvami spremenili tako, da so poudarili proporcionalno načelo. Tako so 28 poslancev volili z relativno večino glasov v volilnih enotah z enim sedežem, 80 poslancev pa so volili po proporcionalnem načelu s pomočjo strankarskih list in po d'Hondtovi metodi. Volilni prag so zvišali na pet odstotkov, hkrati pa uvedli 8 % volilni prag za koalicije dveh strank ter 11 % prag za koalicije treh strank (Gaber 1996: 354–355). V parlament je ponovno uspelo vstopiti osmim strankam.

Za volitve leta 2000 so uvedli proporcionalni volilni sistem s pragom na nacionalni ravni – 5% (v parlament je prišlo pet strank. Za volilni prag lahko v primeru Hrvaške potrdimo, da uravnava število strank v parlamentu (l. 1992 je ob 3 % pragu prišlo v parlament 7 strank, leta 1995 ob 5 % pragu 5 strank, leta 2000 ob 5 % pragu 4 stranke).

Glede na značilnosti večinskega volilnega sistema bi na Hrvaškem v začetnem obdobju

pričakovali stabilne vlade, kasneje pa bolj nestabilne (zaradi kombiniranega ter kasneje proporcionalnega volilnega sistema).

3.5 STRANKE V VLADNI KOALICIJI IN NJIHOVA IDEOLOŠKA (NE)SORODNOST

3.5.1 SLOVENIJA

Način oblikovanja koalicij se v Sloveniji dokaj razlikuje od drugih držav v procesu tranzicije in konsolidacije demokracije. Značilna za slovenski način oblikovanja parlamentarnih koalicij od l. 1990 do, v številu, tretjih volitev v državni zbor je odsotnost pravega dvopolnega povezovanja, kakršen je značilen za skoraj vse razvite države zahodne in severne Evrope in tudi že za razvitejše države na prehodu (Zajc 2004: 161).

Na oblikovanje slovenskih koalicij so nedvomno vplivali tudi zunanji dejavniki. Prvo koalicijo so nedvomno narekovali prehod iz prejšnjega monističnega obdobja in posebni cilji osamosvajanja Slovenije. Ko so bili ti cilji doseženi – še posebej po razglašeni neodvisnosti (25. junija 1991) –, je bilo zaključeno "preddržavno" obdobje Slovencev (Zajc v Fink Hafner in Strmčnik 1993: 123). Tabela 3.5.1.1 prikazuje še vse naslednje koalicije v posamezni vladi.

Tabela 3.5.1.1: Koalicije v Sloveniji od l. 1990–2004

Koalicije (klasifikacija Draga Zajca)	Stranke v koaliciji	Trajanje koalicije ali konca	Razlog za nastanek ali konec	Tip koalicije
"Načelna koalicija"- Demos	SKD,SKZ,ZS SDSS,SDZ,LS	16. 5. 1990– 14. 5. 1992	volitve 1990 konstruktivna nezaupnica	večinski
"Mala koalicija"	LDS,SDSS,ZS SSS,DS	14. 5. 1992– 12. 1. 1993	prve volitve v državni zbor	manjšinski
Prva "velika" ⁸ koalicija"	LDS,SKD, ZLSD,SDSS	12. 1. 1993 14. 3. 1994 6. 4. 1994 31. 1. 1996	združ. LDS,DS,ZS izstop SDSS izstop ZLSD	večinski večinski večinski manjšinski
"Pragmatična (nova) koalicija"	LDS, SLS,DeSUS	27. 2. 1997 8. 4. 2000	druge volitve v DZ glasovanje o zaupnici	večinski
"Koalicija Slovenija"	SLS-SKD,SDS	15. 4. 2000	izvoljena nova vlada	večinski
Druga "velika koalicija"	LDS,ZLSD, SLS-SKD, DeSUS,(SMS)	Okt. 2000 Dec. 2002	tretje volitve v DZ dr. Drnovšek je izvoljen za predsednika republike	večinski
Tretja "velika koalicija"	LDS,ZLSD,SLS, DeSUS	19. 12. 2002 3. 12. 2004	traja do četrth volitev V DZ izstop SLS	večinski

Vir: Zajc 2004: 160.

⁸ Izraz "velika koalicija" je zgolj klasifikacija Draga Zajca, v Sloveniji smo namreč imeli izkušnje le s "širokimi koalicijami".

POZICIJE POLITIČNIH STRANK NA IDEOLOŠKEM KONTINUUMU

Zajc (2004: 161–162) glede ideološke usmerjenosti strank v vladi poudarja, da so se po razpustitvi Demosa povezovale programske precej različne stranke, ki so sicer težko sodelovale, vendar niso imele nasproti enotne in močne opozicije. Najmočnejša in nosilna stranka koalicij je praviloma bila ista pragmatična stranka (LDS), ki pripada levi sredini in zajema stranke z leve ter desne strani političnega prostora, vendar ne vedno in ne vseh; prednost imajo pragmatične stranke levice in desne sredine (Slovensko javno mnenje). V tem pogledu bi lahko obdobje obnavljajočih se koalicij pod vodstvom LDS primerjali z daljšimi obdobji obnavljajočih se koalicijskih povezav v nekaterih državah zahodne Evrope (Nemčija, Avstrija). LDS si je nabrala izkušenj pri oblikovanju zelo raznorodnih koalicij, zato se je proti koalicijam, ki jih je oblikovala v obdobju 1992–2000, težko vzpostavila dovolj močna opozicija. Videti je, da se – za razliko od drugih tranzicijskih držav – dvopolni strankarski sistem (še) ni oblikoval tudi zaradi razdeljenosti v pogledih na preteklost, ki se kaže na eni strani v opravičevanju revolucije z narodnoosvobodilno borbo (oz. enačenju obeh) in na drugi strani v zanikanju narodnoosvobodilne borbe in opravičevanju kolaboracije z revolucijo. Te razlike onemogočajo strankam na levisi in skrajni desnici, da bi presegle pretekli (zgodovinski) konflikt, znotraj same desnice pa povzročajo neenotnost.

Spreminjanje koalicij in koalicijskih vlad torej samo po sebi ni nenavadno niti nujno usodno za državo – lahko bi rekli, da take spremembe v demokratični družbi omogočajo prilagajanje spremembam.

Kako pa so opredeljevali volivci posamezne stranke v vladi, pa je prikazano v tabelah v prilogi. Priloga K prikazuje, da so volivci leta 1991 stranke v vladi večinoma uvrstili v sredino (štiri od šestih strank v vladi⁹ - SDS, LS, SDZ, ZS), dve stranki pa v desnico (SKD, KS).

Priloga L prikazuje, da so volivci stranke v vladi na ideološkem kontinuumu leta 1992 umestili večinoma v sredino (štiri od petih – LDS, SDS, DS in ZS). Stranko SSS pa so uvrstili na levico.

Priloga M prikazuje, da so volivci stranke v vladi na ideološkem kontinuumu leta 1993 umestili večinoma na levico (LDS in ZLSD), eno na sredino (SDS) in na desnico (SKD). Leta 1994 so volivci stranke v vladi umestili večji del na sredino (LDS, DS, ZS), eno na levico (ZLSD) in na

⁹ Stranke, ki so omenjenega leta bile v vladi, so v tabelah v prilogi označene s krepko pisavo.

desnico (SKD). Tudi leta 1995 so volivci enako uvrstili omenjene stranke, prav tako leta 1996, s tem da so SKD uvrstili med skrajno desne stranke.

Priloga N prikazuje, da so volivci vladne stranke leta 1997 ter 1998 umestili na sredino (LDS, SLS, DeSUS), leta 1999 pa so stranko LDS umestili na levico (sicer le z rahlim odstopanjem).

Priloga O prikazuje, da so volivci vladni stranki v Bajukovi leta 2000, umestili v sredino (SLS–SKD) in na desnico (SDS).

Priloga P prikazuje, da volivci v letu 2001 umeščajo večino strank na sredino (LDS in DeSUS), ZLSD na levico, NSi pa na skrajno desnico.

Priloga R prikazuje, da volivci stranke v vladi uvrščajo na sredino (LDS, ZLSD, SLS, DeSUS).

Povzetek tabel kaže, da volivci uvrščajo stranke v vladi v obdobju (1990–2003) predvsem v sredino, med strankami ni večjih ideoloških razlik, "kar je sploh značilnost slovenskega celotnega političnega prostora preteklega desetletja. Obstoj velikega števila ideološko le malo različnih strank je dajalo in daje slovenski demokraciji (npr. oblikovanju koalicij in delovanju parlamenta) specifično vsebino" (Kropivnik v Fink Hafner in Haček 2000: 195).

3.5.2 HRVAŠKA

Na prvih svobodnih volitvah v Sabor Republike Hrvaške, aprila 1990 (sočasno tudi v Sloveniji), je nastopilo več novih strank in prenovljeni komunisti, ki so se šele po volitvah preimenovali v Socialdemokratsko partijo, SDP. Nosilec radikalne hrvaške nacionalne politike je bila HDZ, nosilec druge, nekakšne moderatorsko jugoslovanske, pa SDP. Vmesni tretji sredinski tabor so predstavljale socialnoliberalne in narodnoliberalne politične sile, HSLS in Hrvaška narodna stranka, ki sta jo vodila vodilna hrvaška liberalna komunista, odstranjena iz hrvaške politike ob zboru maspoka, Savka Dapčević - Kučar in Mika Tripalo. Ti dve stranki sta se še z nekaterimi manjšimi socialdemokratsko in liberalno usmerjenimi povezali v koalicijo narodnega sporazuma. Podprli so ju številni liberalni in socialdemokratsko usmerjeni kulturni delavci. Toda radikalizirano in hudo polarizirano volilno telo na volitvah koalicije narodnega sporazuma ni nagradilo. Prepričljivo volilno zmago (tudi po zaslugi večinskega dvokrožnega volilnega sistema), je odnesla HDZ z 42 % glasov, in dobila 57,6 % mandatov (Prunk v Fink Hafner in Boh 2002: 144).

Tabela 3.5.2.1: Koalicije na Hrvaškem od l. 1990–2003

vrsta koalicije, vladavine	trajanje koalicije	tip koalicije (večinska-manjšinska)	razlog za konec
enostrankarska vlada HDZ	30. 5. 1990– 24. 8. 1990	večinska	Mesić je izbran za člana v Predsedstvu SFRJ
enostrankarska vlada HDZ	24. 8. 1990– 17. 7. 1991	večinska	zamenjava predsednika vlade ¹⁰
koncentrična vlada narodne rešitve (HDZ,SDP,HSLs, HNS,HDS,HKDS,SDH,SSH)	17. 7. 1991– 12. 8. 1992	večinska	Izstop HSLs, nato še ostalih strank razen HDZ Predčasne volitve v Sabor
enostrankarska vlada HDZ	12. 8. 1992– 3. 4. 1993	večinska	zamenjava predsednika vlade
enostrankarska vlada HDZ	3. 4. 1993– 7. 11. 1995	večinska	Predčasne volitve v Sabor
enostrankarska vlada HDZ	7. 11. 1995– 27. 1. 2000	večinska	Redne volitve v Sabor
večstrankarska vlada (SDP,HSLs, HSS,LS,HNS,IDS)	27. 1. 2000– 30. 7. 2002	večinska	Izstop HSLs (pred tem še IDS) Razpad koalicije
večstrankarska vlada (SDP, HSS, LS, HNS)	30. 7. 2002– 23. 12. 2003	večinska	Redne volitve v Sabor

Vir: prirejeno po: Kasapović 2001 in Zajc 2004: 155.

¹⁰ Predsednik države Franjo Tuđman zamenja predsednika vlade Manolića (leta 1991) in Šarinića (leta 1993).

POZICIJE POLITIČNIH STRANK NA IDEOLOŠKEM KONTINUUMU

Tekom devetdesetih let sta se na Hrvaškem oblikovala dva ideološko – politična bloka: **desno-nacionalistične stranke (HDZ in HSP) ter opozicijske stranke centra in levice (HSLs, SDP, HSS, HNS, IDS)** (Zakošek v Kasapović 2001: 108–110).¹¹

Moč HDZ, ki se je polastila vseh por oblasti (za celo desetletje), je bila tolikšna, da je sistem dejansko deloval kot enostrankarski. Veliko vodilnih članov HDZ, ki so bili sedaj na oblasti, je bilo prejšnjih komunistov, ki so zapustili partijo v času hrvaške pomladi (1970–1971) ali pozneje zaradi svojih hrvaških nacionalističnih pogledov. Ti ljudje se pod komunizmom niso naučili demokratičnega načina vodenja države in so se tudi v novem sistemu in v novi vlogi obnašali po starih receptih. Dober zgled so imeli kar v svojem predsedniku dr. Tuđmanu (Goldstein 1999: 211).

HDZ je v desetih letih ustvaril številne klientelistične skupine, ki so svoj pooblaščen pristop do javnih dobrin plačale z volilno – politično podporo tej stranki. Tako so velike klientelistične skupine sestavljali soudeleženci in vojni invalidi, družine vojnih žrtev, hrvaški begunci iz Bosne in Hercegovine in jugoslovanskih pokrajin Vojvodine in Kosova, bivši politični zaporniki iz obdobja komunističnega režima, bivši politični emigranti, ki so se vrnil nazaj idr. Te skupine so se organizirale v številne in vplivne interesne zveze (veteranske, prostovoljne, invalidske, družinske, zveza vdov, beguncev, zapornikov, ...), katerih delovanje je bilo odvisno od državnega proračuna in pod paternalističnim nadzorom države. Iz njihovih vrst se je rekrutiralo veliko število pripadnikov vojnih in policijskih sil, državne in lokalne administracije. Imeli so prednosti pri zaposlovanju na natečajih v javnih podjetjih in službah, pri razdelitvi delnic javnih podjetij v procesu privatizacije, razdelitvi državnega zemljišča, dodelitvi državnih stanovanj, državno subvencioniranih posojil in "srbskih hiš", ki jih je država odkupovala od bivših lastnikov, ki so trajno zapustili državo, itd. Bivši politični zaporniki so dobili denarno nadomestilo za čas, preživet v zaporu. Vrnitev hrvaških emigrantov so spodbujali z gradnjo hiš, s privilegiranim vpisom njihovih otrok na univerze itd. (Kasapović v Kasapović 2001: 22–23).

¹¹ Ni podatkov od volivcev, ki bi umestili politične stranke na ideološkem kontinuumu.

HDZ je do jeseni 1992 dobro sodelovala z ultradesničarsko velikohrvaško Hrvaško stranko prava (HSP) in z njeno pomočjo vzpostavila v Hrvaški populistično-nacionalistični in konservativni režim. Njegovi najbolj vidni znaki so bili tesna navezanost na katoliško cerkev, ki je dobila spet precejšnje pravice v javnosti, uvedba katoliškega verouka v šole in precejšnja državna kontrola nad mediji, zlasti nad HTV, ki jo je njen direktor, popularni filmski režiser Tonči Vrdoljak, sicer član vodstva HDZ, imenoval "katedrala hrvaškega duha" (Prunk v Fink Hafner in Boh 2002: 148).

3.6 VERIFIKACIJA HIPOTEZ

1. HIPOTEZA:

Hrvaška je imela v obdobju (maj) 1990–2000 bolj stabilne vlade kot pa Slovenija v obdobju (maj) 1990–2004, po letu 2000 (po spremembi ustavnega in volilnega sistema na Hrvaškem) pa je stabilnost v preučevanih državah podobna.

Tabela 3.6.1: Število vlad, predsednikov vlad, ministrov ter povprečno število ministrstev v posamezni vladi (v Sloveniji od leta 1990–2004, na Hrvaškem od leta 1990–2003)

	Število vlad	Število predsednikov vlad	Število ministrov	Povprečno št. ministrstev v posamezni vladi
SLOVENIJA (maj 1990– dec. 2004)	7	4	92	17
HRVAŠKA (maj 1990– dec. 2003)	8	7	120	18
maj 1990– jan. 2000	6	6	95	18
februar 2000 dec. 2003	2	1	25	18

Vir: izračuni so narejeni na podlagi tabel 3.3.1.1, 3.3.2.1 in internetne strani Vlada republike Slovenije 2007, Vlada republike Hrvatske 2007.

Tabela 3.6.2: Povprečna doba trajanj vlad, predsednikov vlad in ministrov ter menjave v ministrstvih(v letih)

	Povprečna doba trajanja vlad	Povprečna doba trajanja predsednikov vlad	Povprečna doba trajanja ministrov	št. zamenjav ministrov v vladah	št. zamenjanih ministrov v vseh ministrstvih (kjer so bile menjave)
SLOVENIJA (maj 1990– dec. 2004)	2,08	3,12	2,7	25	58
HRVAŠKA (maj 1990– dec. 2003)	1,7	1,95	2,04	45	99
maj 1990– jan. 2000	1,61	1,61	1,83	40	89
feb. 2000– dec. 2003	1,96	3,92	2,82	5	10

Vir: Izračuni so narejeni na podlagi tabel 3.3.1.1, 3.3.1.2, 3.3.2.1, 3.3.2.2.

1. Hipotezo, da so bile vlade na Hrvaškem med leti 1990–2000 bolj stabilne kot v Sloveniji med leti 1990–2004, po letu 2000–2003 pa je stabilnost na Hrvaškem podobna kot v Sloveniji v obdobju (1990–2004), bom le delno sprejela. Prvi del hipoteze je namreč skozi analizo ovržen. Pričakovala sem, da bodo na Hrvaškem – glede na izbrane institucionalne dejavnike, tip vlad, ideološko usmerjenost strank (polpredsedniški ustavni sistem, večinski in kombinirani volilni sistem, enostrankarska desna vlada, ki (kot smo navedli v teoretičnem delu) proizvajajo stabilne vlade), v tem obdobju bolj stabilne vlade kot v Sloveniji (parlamentarni ustavni sistem, proporcionalni volilni sistem, večstrankarske koalicije).

Indikatorji stabilnosti vlad (trajnost vlad, predsednikov vlad in ministrov) namreč kažejo, da:

- povprečna doba trajanja ministrov je v Sloveniji daljša – 2,7 let (od l. 1990–2004) na Hrvaškem pa 1,83 let (od l. 1990–2000),
- povprečna doba trajanja predsednikov vlad je v Sloveniji daljša (3,12 let, na Hrvaškem 1,61 let),

- povprečna doba trajanja vlad je v Sloveniji daljša (2,08 let) kot na Hrvaškem (1,61 let).

Drugi del hipoteze lahko sprejmem: od leta 2000–2003 ima Hrvaška podobno stabilnost vlad kot Slovenija v obdobju 1990–2004.

Indikatorji stabilnosti vlad to hipotezo potrjujejo:

- povprečna doba trajanja ministrov je v obeh državah podobna (v Sloveniji znaša 2,7, na Hrvaškem pa 2,82 let),
- povprečna doba trajanja predsednikov vlad je podobna (v Sloveniji znaša 3,12, na Hrvaškem pa 3,92 let),
- povprečna doba trajanja vlad je podobna (v Sloveniji znaša 2,08, na Hrvaškem 1,96 let).

Kot je razvidno iz tabel, je imela Hrvaška veliko menjav ministrov, še posebej v tretji (deset menjav), peti (deset menjav) in šesti vladi (štirinajst menjav) (tabela 3.3.2). Vendar je treba upoštevati dolgo mandatno obdobje šeste vlade (50 mesecev) in zato število menjav ministrov navsezadnje ni tako veliko, če jo primerjamo s tretjo (13 mesecev) in peto vlado (31 mesecev), ki imata kratki mandat in veliko število menjav.

Če povzamem: do leta 1995 na Hrvaškem ne moremo govoriti o stabilni vladi, saj je veliko menjav vlad in zamenjav ministrov. Po tem letu pa se stanje začne stabilizirati, najprej kar se tiče trajanja same vlade, po letu 2000 pa se je zmanjšalo tudi število menjav ministrov.

Slovenija je imela v tretji vladi (1993–1997) največjo menjavo ministrov (menjave v devetih ministrstvih), po tem obdobju pa ni večjih "pretresov" glede zamenjav ministrov. V Sloveniji se končalo delo vlade zaradi konstruktivne nezaupnice leta 1992 (1. vlada), leta 2000 pa šesta vlada ni dobila zaupnice v parlamentu, predčasno pa je prenehala tudi sedma vlada, vendar ne zaradi vladnih nesoglasij, temveč zaradi spremembe statusa predsednika vlade dr. Janeza Drnovška v predsednika republike. Vlado je vse do volitev leta 2004 oblikovala levosredinska LDS, ki je vseskozi vodila pragmatično politiko in sestavljala pretežno ideološko heterogene koalicije ter s takšnim ravnanjem tudi prispevala k stabilni vladi, saj ni povzročala radikalnih pretresov.

2. HIPOTEZA:

Institucionalni dejavniki (ustavni sistem, volilni sistem) tip koalicij, ideološka distanca političnih strank vplivajo na stabilnost vlad.

Tabela 3.6.3: Volilni sistemi v Sloveniji in na Hrvaškem

VOLITVE V PARLAMENT	VOLILNI SISTEM	VOLILNI PRAG(%) (na nacionalni ravni)	VOLILNA FORMULA	ŠTEVILO STRANK V PARLAMENTU (in odstotek od vseh tekmujočih strank, ki so vstopile v parlament)
SLOVENIJA				
1990	proporcionalni s.	2,5	Harejev količnik, D'Hondt	9 (52,9%)
1992	proporcionalni s.	/	Harejev količnik, D'Hondt	8 (24,2%)
1996	proporcionalni s.	/	Harejev količnik, D'Hondt	7 (38,9%)
2000	proporcionalni s.	4	Droopov količnik, D'Hondt	8 (50%)
2004	proporcionalni s.	4	Droopov količnik, D'Hondt	7 (33,3%)
HRVAŠKA				
1990	večinski sistem	/	D'Hondt	7 (40%)
1992	kombinirani s. (60-relativno večinsko načelo, 60-proporcionalno načelo)	3	D'Hondt	7 (41,2%)
1995	kombinirani s. (28-relativno večinsko načelo, 80-proporcionalno načelo)	5	D'Hondt	5 (35,7%)
2000	proporcionalni s.	5	D'Hondt	4 (8,7%)
2003	proporcionalni s.	5	D'Hondt	10 (ni podatka)

Vir: prirejeno po Fink Hafner in Lajh 2005: 69–88, 182, 184 in RTV SLO 2007.

Slovenija je imela ves čas proporcionalni volilni sistem, z manjšimi različicami le tega (uporaba Harejevega količnika do leta 2000, uporaba volilnega praga od leta 2000), vendar pa te različice niso prinesle nekih vidnih rezultatov – število strank, ki so vstopile, se že od začetka giblje med sedem in osem.

Posledica proporcionalnega sistema se je kazala v tem, da nobena stranka ni dobila večine, ki bi ji omogočila oblikovanje vlade, prav tako pa idejno sorodne stranke niso dobile zadostne večine za oblikovanje vlade, zato je najpogosteje prišlo do oblikovanja velikih koalicij.

V nasprotju s Slovenijo je na Hrvaškem leta 2000 proporcionalni sistem s pragom na nacionalni ravni prinesel pričakovane izide. Na volitvah leta 2000 je zmanjšal število parlamentarnih strank na pet. Ni pa omenjeni volilni sistem prinesel pričakovanih rezultatov na zadnjih volitvah leta 2003, saj je v parlament uspelo vstopiti kar desetim strankam oziroma koalicijam (Fink Hafner in Lajh v Fink Hafner idr. 2005: 77–78).

Večinski sistem (kot pravi že navedeni teoretični del) producira stabilne vlade, vendar v primeru Hrvaške ni tako, saj je imela Hrvaška v obdobju uporabljenega volilnega sistema zelo nestabilno vlado.

Od večinskega volilnega sistema – ki je bil uporabljen na prvih svobodnih volitvah 1990 in delno tudi na drugih, predčasnih volitvah 1992. leta – se je pričakovalo, da bo spodbudil dvostrankarsko tekmovanje na volitvah, oblikovanje dvostrankarskega parlamentarnega sistema in predvsem nastanek stabilne enostrankarske vlade (Kasapović 1991). Vrsta raziskovalnih študij namreč potrjuje pozitivno zvezo med večinskim volilnim sistemom in stabilnostjo vlade (Blondel 1968; Powell 1982; Beyme 1984; Blais 1990 idr. v Kasapović 1993: 511). Toda na Hrvaškem je bila po večinskem volilnem sistemu 1990 – na rezultatih katerega je bila oblikovana "umetna" parlamentarna večina Hrvatske demokratične skupnosti (HDZ) – oblikovana zelo nestabilna enostrankarska vlada. Nestabilnost se kaže v pogostih, nejasnih in neobrazloženih spremembah v sestavi vlade (Kasapović 1993: 512).

Nato je na naslednjih volitvah Hrvaška začela uporabljati kombinirani volilni sistem, ki je sicer prinesel večje število strank v parlament, vlada pa se je v tem obdobju začela tudi stabilizirati, še bolj pa po letu 2000 – uvedbi proporcionalnega volilnega ter parlamentarnega ustavnega sistema.

Tabela 3.6.4: Ustavni sistemi v Sloveniji in na Hrvaškem

	USTAVNI SISTEMI
SLOVENIJA	parlamentarni sistem (od 1990)
HRVAŠKA	polpredsedniški sistem (od 1990-2000) parlamentarni sistem (od 2000)

Vir: Ustava Republike Slovenije 1991 in Ustav Republike Hrvatske 2001.

Slovenija je imela ves čas sistem parlamentarne demokracije, ki naj bi proizvajal nestabilne vlade, vendar je vseeno (kljub koalicijski sestavi) produciral relativno stabilne vlade (v primerjalnem pogledu s srednjevzhodno Evropo).

Hrvaška je imela do leta 2000 polpredsedniški ustavni sistem, ki pa dejansko ni bil primeren za državo v tranziciji, saj se je izrodil v avtoritarni sistem, zato bi bila verjetno primernejša rešitev parlamentarni sistem, ki je Sloveniji omogočil miren prehod in nobenih večjih pretresov v vladi. Na Hrvaškem je polpredsedniški sistem namreč povzročil, da je predsednik države Tuđman samovoljno menjaval predsednike vlade, ki mu niso bili ideološko blizu, in tako vplival na nestabilnost vlad v tem obdobju, pa tudi sicer je bila celotna vlada v rokah Tuđmana. Polpredsedniški sistem ni pozitivno vplival na stabilnost vlad (v teoretskem delu omenjena trditev, da polpredsedniški sistemi proizvajajo stabilne vlade, v primeru Hrvaške torej ne velja), saj se obdobje stabilnosti vlade začne z letom 2000 (manj menjav ministrov, predsednikov vlade, vlad) z uvedbo parlamentarnega sistema.

Tabela 3.6.5: Usmerjenost političnih strank v vladah na ideološkem kontinuumu v Sloveniji in na Hrvaškem (glede na ideološke spremembe strank v vladi)

	IDEOLOŠKA USMERJENOST STRANK
SLOVENIJA vlade	
1990–1992	uravnotežena koalicija
1992–1993	levosredinska koalicija
1993–1997	uravnotežena koalicija
1997–2000	levosredinska koalicija
2000–2000	desnosredinska koalicija
2000–2002	uravnotežena koalicija
2002–2004	levosredinska koalicija
HRVAŠKA vlade	
1990–1991	desna vlada
1991–1992	vsestrankarska vlada
1992–2000	desna vlada
2000–2003	levosredinska koalicija

Vir: prirejeno po: Slovensko javno mnenje od leta 1991–2004, Čular 2001:123–147 in Zakošek 2001: 99–122.

Če povzamemo ugotovitve vseh let za Slovenijo (od leta 1991 do leta 2004), lahko vidimo, da volivci stranke v vladi večinoma uvrščajo na sredino in med ideološko uravnotežene koalicije, kar je tudi razlog za stabilnost vlad, saj stranke, ki se ideološko dosti ne razlikujejo, lažje sodelujejo in ohranjajo stabilnost v vladi.

V Sloveniji imamo od osamosvojitve uravnotežene koalicijske vlade, ki je bila sicer do leta 2004 bolj pomaknjena v levo sredino (vlado je namreč zmeraj oblikovala ista politična stranka – LDS, kar je tudi pogoj za stabilno vlado), ki pa je vodila vlado pragmatično – brez večjih pretresov in smo zato v Sloveniji kljub koalicijskemu značaju vlad imeli stabilne vlade, k temu pa je tudi

prispevala tudi šibka opozicija¹².

Na Hrvaškem je vlado do leta 2000 prav tako oblikovala ista politična stranka (desna enostrankarska vlada na oblasti vse do leta 2000, ko se je spremenil ustavni in volilni sistem), vendar je imela več menjav vlad (vsaj v začetnem obdobju), od leta 1995 pa je obdržala vlado kar pet let, kar se ujema s podatki za trajanje desnih vlad v Evropi – trajanje teh vlad je namreč najdaljše (glej Prilogo E). Od leta 2000–2003 je Hrvaška imela dve koalicijski vladi, ki pa ju lahko označimo za levosredinski, saj v njej ni bilo nobenih ekstremnih levih ali desnih strank.

Tudi na Hrvaškem je bila opozicija vseskozi šibka in se ni mogla uveljaviti tudi zaradi neenakopravnih možnosti delovanja, do izraza pa ni mogla priti tudi zaradi poudarjene vloge predsednika države dr. Franja Tuđmana. V primerjavi z opozicijo v drugih razvitejših tranzicijskih državah je bila vloga opozicije na Hrvaškem bistveno manj pomembna (Zajc, 2004: 163). Leta 2000 je prišla na oblast levosredinska koalicija.

Vlade v Sloveniji so večstrankarske (glede na sestavo) in večinske (po velikosti), na Hrvaškem pa imajo enostrankarske vlade (od leta 1990–2000, razen 1991–1992 ter od leta 2000 koalicijske) ter prav tako večinske. Slovenija sicer ni imela izkušenj z enostrankarsko vlado, ampak če primerjamo trajanje vlad v Sloveniji s Hrvaško (od leta 1990–2000, izključimo obdobje 1991–1992 na Hrvaškem, ko je imela Hrvaška večstrankarsko vlado), ugotovimo, da so koalicijske vlade trajnejše, torej stabilnejše (v Sloveniji 2,52 let, na Hrvaškem 1,75 let). Torej trditev, ki smo jo navedli v teoretičnem delu naloge, namreč da enostrankarske vlade trajajo dlje kot koalicijske vlade v primeru Slovenije in Hrvaške ne velja.

Hipotezo, da institucionalni dejavniki ter tip koalicij in ideološka usmerjenost strank vplivajo na stabilnost vlad, lahko potrdim, vendar pa imajo omenjeni dejavniki drugačne učinke na stabilnost vlad, kot smo navedli v teoretičnem delu. Tako smo ugotovili, da so proporcionalni volilni sistem, parlamentarni ustavni sistem in večstrankarska koalicijska sestava vlad pozitivno vplivali na stabilnost vlad v Sloveniji in na Hrvaškem (tu se je po spremembi teh dejavnikov vlada stabilizirala). Zaključimo lahko, da bi morali verjetno pogledati še druge okoliščine, da bi dobili popoln odgovor na to, kaj vpliva (poleg institucionalnih dejavnikov) na (ne)stabilnost vlad.

¹² Kljub razdeljenosti in šibkosti je opozicija izvajala precejšnje pritiske na vlado za hitrejše uveljavljanje strukturnih reform in uveljavljanje evropske zakonodaje. Za uspeh opozicije je škodoval tudi njen prevzem vlade poleti l. 2000, ko sta preostali koalicijski stranki (LDS in DeSUS) ostali v manjšini in prešli v opozicijo – torej bolj je opozicija homogena in močna, večja verjetnost, da zamaje stabilnost vlade (Zajc 2004: 162).

4. ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem primerjala vlade in njihovo stabilnost v Sloveniji in na Hrvaškem ter ugotavljala vpliv institucionalnih dejavnikov, sestave koalicij in ideološke umerjenosti vladnih strank na njihovo stabilnost. Pri tem sem si pomagala z dvema hipotezama, ki sem ju predstavila na začetku naloge. Na podlagi teoretskega dela in primerjave vlad v obeh državah sem prvo hipotezo sprejela delno, drugo pa sprejela.

Slovenija je torej imela bolj stabilne vlade v obdobju 1990–2004 kot pa Hrvaška v obdobju 1990–2000 ter podobno stabilnost vlad s Hrvaško od leta 2000–2003. Prav tako institucionalni dejavniki (ustavni sistem, volilni sistem) v določeni meri vplivajo na stabilnost vlad, vendar je treba dodati, da se pogosto precenjuje vloga volilnih sistemov na politične odnose, saj se prednosti enega načela predpostavljajo kot pomanjkljivosti drugega in obratno. Tako npr. v Veliki Britaniji – kljub volitvam z relativno večino – nikakor niso obstajale samo stabilne vlade, ki naj bi jih le-ta produciral, v Franciji pa volitve z absolutno večino niso uspele preprečiti močne cepitve strank, ki naj bi jih le-ta preprečeval. To pa seveda ne razvrednoti že omenjenih predpostavk oziroma značilnosti, ki veljajo za posamezni volilni sistem, ampak pojasnjuje, da so politični učinki večinskih in proporcionalnih volilnih sistemov v veliki meri odvisni od družbenih in političnih okoliščin posamezne države (Zicht v Milardović, 2003: 63). Te ugotovitve pa, kot smo v diplomski nalogi pokazali, veljajo tudi za Hrvaško in Slovenijo. Tako je na Hrvaškem večinski volilni ter polpredsedniški ustavni sistem sicer povzročil nastanek enostrankarskega sistema, vendar pa ne tudi stabilne vlade (kot bi pričakovali). V Sloveniji pa sta proporcionalni volilni sistem in parlamentarni ustavni sistem kljub koalicijski sestavi vlad (kot njuna posledica), ki naj bi proizvajala nestabilne vlade, producirala stabilne vlade.

Ugotovili pa smo tudi, da koalicijska sestava ugodneje vpliva na trajanje vlad kot enostrankarske vlade ter da ideološko uravnotežene koalicije (za katere je v Sloveniji značilno, da ni velikih ideoloških razlik med političnimi strankami) v Sloveniji vzdržujejo stabilnost vlad, podobno kot desne vlade na Hrvaškem.

Stabilna vlada vključuje poleg trajnosti strukturiran strankarski sistem in izoblikovane politične stranke. Na Hrvaškem ti pogoji v prvi polovici devetdesetih niso bili izpolnjeni. Politične stranke predvsem niso bile programsko profilirane. Vodilna opozicijska stranka, HDZ, je zmagala na volitvah na podlagi splošnega programa rušenja komunističnega režima in obnovitve hrvaške državnosti, ne pa na profiliranem policy-pristopu do posameznih področij družbenega življenja. Pomanjkanje politik (reprivatizacijske, davčne, socialne idr.) se je pokazalo v povolilnem obdobju in je bistveno vplivalo na neučinkovitost in neuspešnost vlade. Nove politične stranke tudi niso imele izgrajenih mehanizmov za kadrovanje novih političnih in upravljavskih elit. Izbor je bil v veliki meri slučajen in podrejen neprofesionalnim merilom. To je naravnost prizadelo odločujoče in upravljaljske moči in sposobnosti vseh institucij, vključno z vlado. Netekmovalnost in neučinkovitost sta se skušali odpraviti ali ublažiti s pogostimi personalnimi spremembami (Kasapović 1993: 513).

Do leta 2000 sta se državi razlikovali v različnem ustavnem, volilnem sistemu, pa tudi okoliščine so bile precej drugačne (miren prehod v Sloveniji, vojna ter slabši gospodarski položaj na Hrvaškem). Po letu 2000 se je vlada na Hrvaškem začela stabilizirati – tudi po zaslugi spremenjenega ustavnega ter volilnega sistema. Vlada v Sloveniji pa vseskozi ni doživljala večjih pretresov, vlade so bile namreč skozi celotno obravnavano obdobje (z manjšimi odstopanji) stabilne, vzrok je, kot smo ugotovili, med drugim tudi izbira volilnega in ustavnega sistema.

5. LITERATURA IN VIRI

1. Bakema, W. (1991): The Ministerial Career. V J. Blondel in J. L. Thiebault (ur.): *The Profession of Government Ministers in Western Europe*, 70–98. London: Macmillan.
2. Bibič, Adolf (1993): Civilna družba in demokracija. V Danica Fink Hafner in Berni Strmčnik (ur.): *Problemi konsolidacije demokracije: zbornik referatov*, 1–18. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
3. Blondel, Jean in Maurizio Cotta, (1996): *Party and Government*. Ipswich, Suffolk: Ipswich Book Co Ltd.
4. Blondel, Jean, Ferdinand Müller-Rommel in Darina Malova (2007): *Govering New European Democracies*. Basingtoke, New York: Palgrave Macmillan.
5. Brezovšek, Marjan (1993): Vlada – funkcije, procesi, izvrševanje, rezultati. V Drago Zajc (ur.): *Slovenski parlament v procesu politične modernizacije*, 124–136. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Brezovšek, Marjan (1997): Upravna kultura v Sloveniji. V Marjan Brezovšek (ur.): *Demokracija – vladanje in uprava v Sloveniji: zbornik referatov*, 175–187. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
7. Čular, Goran (2001): Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava. V Mirjana Kasapović (ur.): *Hrvatska politika 1990. – 2000. Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, 123–147. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

8. Farrel, M. David (2001): *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave.
9. Fink Hafner, Danica (1993): Uspešnost utrjevanja demokracije na slovenskem: nekateri kazalci. V Danica Fink Hafner in Berni Strmčnik (ur.): *Problemi konsolidacije demokracije: zbornik referatov*, 19–35. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
10. Fink Hafner, Danica in Alenka Krašovec (2000): Konsolidacija slovenske strankarske arene v primerjalni perspektivi. V Danica Fink Hafner in Miro Haček (ur.): *Demokratski prehodi I. Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, 155–176. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
11. Fink Hafner, Danica in Damjan Lajh (2005): Volilno inženirstvo na jugoslovanskem območju. V Danica Fink Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec (ur.): *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, 69–88. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Fink Hafner, Danica in Alenka Krašovec (2006): Ideološko - politički rascjepi u slovenskoj stranačkoj areni poslije 1989. godine. V Danica Fink Hafner in Mirko Pejanović (ur.): *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni Hercegovini*, 71–104. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Gaber, Slavko (1996): Predstavništvo in demokracija. V Slavko Gaber (ur.): *Volilni sistemi: zbornik*, 7–33. Ljubljana: Krtina.
14. Goldstein, Ivo (1999): *Croatia: a history*. London: Hurst & Co.
15. Golobič, Marko, Franc Grad in Peter Svete (2000): *Predpisi o volitvah v državni zbor*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

- 16.** Grad, Franc, Igor Kaučič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan (1999): *Državna ureditev republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 17.** Grad, Franc (2000): *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 18.** Grad, Franc (2004): *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- 19.** Huntington, Samuel P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- 20.** Jesse, Eckard (1999): *Tipologija suverenih političkih sustava*. Osijek, Zagreb, Split: Panliber.
- 21.** Juberías, F. Carlos (2004): Eastern Europe: general Overview. V Josep M. Colomer (ur.): *Handbook of electoral System Choice*. Great Britain: Anthony Rowe Ltd, Chippenham and Eastbourne.
- 22.** Kasapović, Mirjana (1993): Tranzicija in neoinstitucionalizem: primer Hrvaške. *Teorija in praksa* 30(5–6), 511–518.
- 23.** Kasapović, Mirjana (1994): Političke stranke i stranački sustav u Hrvatskoj. V Igor Lukšič (ur.) : *Stranke in strankarstvo: zbornik referatov*, 147–161. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- 24.** Kasapović, Mirjana (1998): *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*. Zagreb: Alinea.

- 25.** Kasapović, Mirjana (2001): Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj. V Mirjana Kasapović (ur.): *Hrvatska politika 1990.–2000. Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, 15–40. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- 26.** Kitschelt, Herbert, Radosław Markowski, Zdenka Mansfeldova in Gabor Toka (1999): *Post-Communist Party Systems. Competition, Representation and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: University Press.
- 27.** Kropivnik, Samo (2000): Prerez slovenskega političnega prostora v preteklem desetletju. V Danica Fink Hafner in Miro Haček (ur.): *Demokratski prehodi I*, 177–201. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 28.** Kropivnik, Samo (2002): Družbeni in ideološki profili slovenskih političnih strank v preteklem desetletju. V Danica Fink Hafner in Tomaž Boh (ur.): *Parlamentarne volitve 2000*, 27–48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 29.** Lajh, Damjan (2001): Komparativni vidik ustavnih izbir in proces konsolidacije demokracije v postjugoslovanskem prostoru. V Danica Fink Hafner in Miro Haček (ur.): *Demokratski prehodi II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, 52–77. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 30.** Lajh, Damjan in Danica Fink Hafner (2001): Primerjalni vidik konsolidacije strankarskih aren v nekdanjih jugoslovanskih republikah. V Danica Fink Hafner in Miro Haček (ur.): *Demokratski prehodi II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, 113–137. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- 31.** Lane, Jan – Erik in Svante O. Ersson (1996): *European Politics: An Introduction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- 32.** Lijphart, Arend (2003): *Modeli demokratije: oblici i učinak vlade u trideset šest zemalja*. Beograd: Službeni list SCG, Podgorica: CID.
- 33.** Lipset, Seymour M. in Stein Rokkan (1967): Cleavage Structures, Party and Voter Alignments: An Introduction. V Seymour M. Lipset in Stein Rokkan (ur.): *Party Systems and Voter Alignments*, 1–64. New York: Cross-National Perspectives, The Free Press.
- 34.** Lukšič, Igor (1993): Opozicija in vlada v senci. V Drago Zajc (ur.): *Slovenski parlament v procesu politične modernizacije*, 137–158. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 35.** Merkel, Wolfgang (1997): Die Bedeutung von Parteien und Parteiensystemen für die Konsolidierung der Demokratie: ein interregionaler Vergleich. V Wolfgang Merkel in Eberhard Sandschneider (ur.): *Systemwechsel 3. Parteien im transformationsprozess*. Opladen: Leske + Budrich.
- 36.** Milardović, Anđelko (2006): *Političke stranke u doba tranzicije i globalizacije*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
- 37.** Müller, Wolfgang in W. Philipp (1991): Prime Ministers and other Government Heads. V Jean Blondel in J. L. Thiebault (ur.): *The Profession of Government Ministers in Western Europe*, 136–152. London: Macmillan.

- 38.** Müller, Wolfgang C. in Kaare Strøm (2003): Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. V Wolfgang C. Müller in Kaare Strøm (ur.): *Coalition Governments in Western Europe*, 559–592. Oxford: Oxford University Press.
- 39.** Norris, Pippa (2004): *Electoral engineering: voting rules and political behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 40.** Prunk, Janko (2001): Pomen slovenskega naroda za politični, gospodarski in duhovni razvoj Republike Slovenije. V Drago Zajc (ur.): *Slovenska država ob deseti obletnici*, 36–43. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 41.** Prunk, Janko (2002): Primerjava političnega razvoja v Sloveniji in Hrvaški 1990–2000. V Danica Fink Hafner in Tomaž Boh (ur.): *Parlamentarne volitve 2000*, 135–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 42.** Puhle, Hans-Jürgen (1997): Politische Parteien und demokratische Konsolidierung in Südeuropa. V W. Merkel, E. Sandschneider (ur.): *Systemwechsel 3. Parteien im transformationsprozess*, 143–169. Opladen: Leske + Budrich.
- 43.** Ribičič, Ciril (1996): Osebnost kandidatov in sorazmerna zastopanost strank. V Slavko Gaber (ur.): *Volilni sistemi*, 283–303. Ljubljana: Krtina.
- 44.** Ribičič, Ciril (1997): Oblikovanje vlade v parlamentarnem sistemu Slovenije. V Marjan Brezovšek (ur.): *Demokracija – vladanje in uprava v Sloveniji: zbornik referatov*, 27–37. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- 45.** Ribičič, Ciril (2000): *Podoba parlamentarnega desetletja*. Ljubljana: Samozaložba.

46. Riker, William H. (1962): *The Theory of Political Coalitions*. New Haven, London: Yale University.
47. Sokol, Smiljko in Čale Pavao (1990): *Sve o izborima u Hrvatskoj*. Zagreb: Radničke novine.
48. Sruk, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Obzorja.
49. Tomšič, Matej (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
50. Warwick, Paul (1994): *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
51. Zajc, Drago (1993): Značilnosti koalicijskega povezovanja in delovanje slovenskega parlamenta. V Danica Fink Hafner in Berni Strmčnik (ur.): *Problemi konsolidacije demokracije: zbornik referatov*, 111–124. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
52. Zajc, Drago (2000): Slovenski parlamentarizem in učinkovitost slovenskega parlamenta. V Tatjana Krašovec (ur.): *Razvoj slovenskega parlamentarizma: kolokvij ob 10. obletnici parlamentarizma v Sloveniji: zbornik referatov, koreferatov in razprav*, 93–114. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
53. Zajc, Drago (2001): Demokratične volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije. V Danica Fink Hafner in Miro Haček (ur.): *Demokratični prehodi II. Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, 17–51. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- 54.** Zajc, Drago (2002): Četrte demokratične volitve v Sloveniji in tretje volitve v Državni zbor Republike Slovenije leta 2000. V Danica Fink Hafner in Tomaž Boh (ur.): *Parlamentarne volitve 2000*, 71–92. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 55.** Zajc, Drago (2004): *Razvoj parlamentarizma – funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 56.** Zakošek, Nenad (1991): Polarizacijske strukture, obrasci političkih uvjerenja i hrvatski izbori 1990. V Ivan Grdešić, Mirjana Kasapović, Ivan Šiber in Nenad Zakošek (ur.): *Hrvatska u izborima '90*, 131–187. Zagreb: Naprijed.
- 57.** Zakošek, Nenad (1998): Ideološki rascjepi i stranačke preferencije hrvatskih birača. V Mirjana Kasapović, Ivan Šiber in Nenad Zakošek (ur.): *Birači i demokracija. Utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, 11–50. Zagreb: Alinea.
- 58.** Zakošek, Nenad (2001): Struktura biračkog tijela i političke promjene u siječanjskim izborima 2000. V Mirjana Kasapović (ur.): *Hrvatska politika 1990. –2000. Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, 99–102. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

INTERNETNI VIRI

1. Gaber, Slavko (2006): *Vpliv volilnega sistema*. Dostopno na:
http://www.sigov.si/dsvet/dejavnost/predavanja/besedilo_pre/Kaase.htm
(13. december 2006).
2. Republiška volilna komisija (1996): *Uradni rezultati referendum*. Dostopno na:
<http://www.sigov.si/referendum/1996/rezultati.html> (4. maj 2007)
3. RTV Slovenija (2007): *Način proporcionalne delitve glasov*. Dostopno na:
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c__mod_static&c__menu=1091779502 (12. marec 2007)
4. RTV Slovenija (2007): *Proporcionalni volilni sistem*. Dostopno na:
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c__mod_static&c__menu=1091 (14. marec 2007)
5. RTV Slovenija (2007): *Večinski volilni sistem*. Dostopno na:
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c__mod=static&c__menu=1091779532 (14. marec 2007)
6. Vlada republike Hrvatske (2007): *Prethodne vlade republike Hrvatske*. Dostopno na :
http://vlada.hr/hr/naslovnica/o_vladi_rh/prethodne_vlade_rh (15. marec 2007)
7. Vlada republike Slovenije (2007): *Prejšnje vlade*. Dostopno na:
<http://www.vlada.si/index.php?vie=cnt&gr1=prdVld&gr2=prjVld> (15. marec 2007)
8. Wikipedija, Slobodna enciklopedija (2007): *Franjo Gregurić*. Dostopno na:
<http://hr.wikipedia.org/Wiki/Franjo-Greguri%C4%87> (16. februar 2007)
9. Wikipedija, Slobodna enciklopedija (2007): *Hrvoje Šarinić*. Dostopno na:
http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvoje_%C5%AOarini%C4%87 (16. februar 2007)

10. Wikipedija, Slobodna enciklopedija (2007): *Parlamentarni izbori u Hrvatskoj*.

Dostopno na : http://hr.wikipedia.org/wiki/Izbori_zastupnika_u_Hrvatski_sabor (18. julij 2007)

DRUGI VIRI:

1. *Slovensko javno mnenje 1991-2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
2. *Ustav Republike Hrvatske 2001*. Zagreb: Informator.
3. *Ustava Republike Slovenije 1991*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

6. PRILOGE

PRILOGA A

Vlade v Zahodnih demokracijah (od leta 1945–1999)

Država	Število vlad	Povprečno št. vladnih strank	Manjšinske vlade		Enostrankarske vlade	
			Število	Odstotki	Število	Odstotki
Avstrija	22	1,86	1	5,5	5	22,7
Belgija	33	3,24	3	9,1	5	15,2
Danska	31	1,97	27	87,1	14	45,2
Finska	37	3,49	11	29,7	4	10,8
Francija	23	2,26	7	30,4	6	26,1
Irska	22	1,64	11	50	12	54,5
Italija	48	2,88	23	47,9	14	29,2
Luksemburg	16	2,13	0	0	0	0
Nemčija	26	2,08	3	11,5	4	15,4
Nizozemska	22	3,23	3	13,6	0	0
Norveška	26	1,73	17	65,4	18	69,2
Portugalska	11	1,91	3	27,3	5	45,5
Švedska	26	1,42	19	73,1	19	73,1
SKUPAJ	343		128		106	
POVPREČJE	26,4	2,3		37,3		30,9

Vir: Müller in Strøm 2003: Coalition Governance in Western Europe, 561.

PRILOGA B

Tipi vlad, 1990–1995: velikost parlamentarne podpore (v %) ter vlade (glede na velikost in sestavo)

SKUPINA DRŽAV	Manjšinske vlade	Majhne večine	Velike koalicije	Enostrankarske vlade
Osrednji del ES(6)	8,8	54,6	34,8	0
Ostale države ES(6)	31,0	57,9	11,1	50,5
Države zunaj ES(6)	33,3	25,7	41,0	22,7
Osrednji vzhod(6)	26,4	42,8	30,1	8,1
Vzhodno obrobje(7)	23,1	17,6	56,1	31,9
VSE DRŽAVE	24,5	39,0	35,3	22,9

Vir: Appendix 7.1. v Lane in Ersson 1996: 138, 140.

PRILOGA C

Število strank v vladah (1990–1995) v Evropi

SKUPINA DRŽAV	POVPREČNO ŠTEVILO STRANK V VLADI
Osrednji del ES(6)	2,8
Ostale države ES(6)	1,6
Države zunaj ES(6)	2,7
Osrednji vzhod(6)	2,9
Vzhodno obrobje(7)	2,1
VSE DRŽAVE(31)	2,4

Vir: Appendix 7.1. v Lane in Ersson 1996: 137.

PRILOGA D

Desno usmerjene vlade, levo usmerjene vlade, heterogene vlade v Evropi (v %)

SKUPINA DRŽAV	DESNO-USMERJENE VLADE (%)	LEVO-USMERJENE VLADE (%)	HETEROGENE VLADE (DESNE IN LEVE VLADE) (%)
Osrednji del ES(6)	26,8	8,8	61,8
Ostale države ES(6)	59,3	23,4	17,4
Države zunaj ES(6)	23,9	22,7	53,5
Osrednji vzhod(6)	35,0	13,8	50,5
Vzhodno obrobje(7)	35,2	30,1	31,4
VSE DRŽAVE(31)	36,0	20,1	42,5

Vir: Appendix 7.1. v Lane in Ersson 1996: 144–145.

PRILOGA E

Trajanje različnih tipov vlad v Evropi (v mesecih)

	TIPI VLAD		TRAJANJE VLAD(V MESECIH)
glede na velikost	Minimalne večinske koalicije	40	50,2
	Majhne večinske vlade (small majority)	33	50,9
	Manjšinske vlade	25	42,9
	Velike koalicije	29	48,7
glede na ideološko distanco	Levo usmerjene vlade	18	46,5
	Desno usmerjene vlade	31	49,4
	Levo-desno usmerjene vlade	38	47,2
	Začasne vlade	4	11,8
	ŠTEVILO VSEH VLAD	91	46,2

Vir: prirejeno po Appendix 7.1 v Lane in Ersson, 1996: 148.

PRILOGA F

Trajanje vlad v Evropi(v mesecih)

SKUPINA DRŽAV	TRAJANJE VLAD(V MESECIH)
Osrednji del ES	53,3
Ostale države ES	59,5
Države zunaj ES	75,8
Osrednji vzhod	36,5
Vzhodno obrobje	33,0
VSE DRŽAVE	51,0

Vir: Appendix 7.1 v Lane in Ersson 1996: 148.

PRILOGA G

Trajanje vlad v zahodni Evropi (1945–1999) v dneh

DRŽAVA	ŠTEVILO VLAD	POVPREČNO TRAJANJE VLAD	MINIMALNO TRAJANJE VLAD	MAKSIMALNO TRAJANJE VLAD
Avstrija	21	854,3	160	1431
Belgija	32	520,2	7	1502
Danska	30	626,4	40	1337
Finska	36	452,6	36	1409
Francija	22	625,1	31	1191
Irska	21	891,1	228	1532
Italija	47	355,1	11	1628
Luksemburg	15	1170,5	153	1936
Nemčija	25	699,5	14	1452
Nizozemska	22	808,1	80	1638
Norveška	25	755,3	24	1435
Portugalska	10	596,8	96	1506
Švedska	25	771	167	1468
POVPREČJE	25,5	702	80,5	1497

Vir: Müller in Strøm 2003: 585.

PRILOGA H

Trajanje vladnih kabinetov v tranzicijskih državah (v letih, 1990–2003)

DRŽAVA	VLADNI KABINETI									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bolgarija	1,14	1,80	0,27	2,05	0,27	4,17				
Češka	3,50	1,49	0,53	3,99						
Estonija	2,03	0,45	0,54	1,08	0,28	2,04	2,83	1,19		
Latvija	1,19	1,26	1,15	0,48	0,67	0,63	0,19	0,44	0,80	2,51
Litva	0,28	2,94	0,79	2,43	0,45	0,99	0,68			
Madžarska	3,58	0,56	3,97	3,89						
Poljska	0,45	0,79	0,49	1,36	0,92	1,73	2,6	1,36	1,36	
Romunija	1,76	2,04	0,27	1,29	0,04	1,66	0,02	1,02		
Slovaška	0,18	0,66	0,32	0,74	3,88	3,96				

Vir: Müller-Rommel, Fettelschoss in Harfst 2004: 878–892 v Blondel idr. 2007: 65.

PRILOGA I

Število in povprečje trajanja vlad, predsednikov vlad in ministrov (v letih, od 1990–2003)

DRŽAVA	Število vlad	Povprečje trajanja vlad	Število predsednikov vlad	Povprečje trajanja predsednikov vlad	Število ministrov	Povprečje trajanja ministrov
Bolgarija	6	1,62	6	1,62	107	1,50
Češka	4	2,38	3	3,31	72	2,50
Estonija	8	1,31	5	2,09	80	1,98
Latvija	10	0,93	6	1,55	71	1,76
Litva	7	1,22	6	1,43	98	1,57
Madžarska	4	3	4	3	89	2,39
Poljska	9	1,23	7	1,58	137	1,69
Romunija	8	1,01	6	1,35	105	1,89
Slovaška	6	1,62	3	3,25	73	2,51
SKUPNO POVPREČJE	6,9	1,6	46	2,13	832	1,98

Vir: Prirejeno po podatkih CEE minister data bank, Centre for the Study of Democracy, University of Lüneburg v Blondel idr. 2007: 65, 71, 73.

PRILOGA J

Zunanji in notranji mehanizmi prenehanja vlad v Evropi (1945–1999)

DRŽAVA	ŠTEVILO VLAD	ZUNANJI MEHANIZMI			NOTRANJI MEHANIZMI					
		Redne parlamentarne volitve	Ostali ustavni razlogi	Smrt predsednika vlade	Predčasne parlamentar- ne volitve	Prostovo- ljna razširitev koalicije	Opozicija porazi vlado	Medstrankarski konflikti v vladnih koalicijah		Znotrajstrankarski konflikti v vladnih koalicijah
								politični	osebni	
Avstrija	21	7	2	0	9	0	0	6	1	3
Belgija	32	5	1	0	8	2	1	17	2	3
Danska	30	1	3	3	18	1	10	2	0	1
Finska	36	9	7	0	1	4	2	14	0	1
Francija	22	4	5	0	4	0	1	2	0	6
Irska	21	0	2	0	16	0	3	3	3	7
Italija	47	4	0	0	6	5	12	15	12	17
Luksem- burg	15	9	1	1	2	0	0	3	1	1
Nemčija	25	11	0	0	2	3	2	5	2	8
Nizozem- ska	22	10	1	0	4	0	1	6	0	2
Norveška	25	13	5	0	0	1	3	2	0	2
Portugal- ska	10	3	0	1	3	0	2	2	3	0
Švedska	25	16	2	2	1	1	0	3	0	0
SKUPAJ	331	92	29	7	74	17	37	80	24	51
POVPRE- ČJE(V %)	22,5	27,8	8,8	2,1	22,4	5,1	11,2	24,2	7,3	15,4

Vir: Müller in Strøm 2003: 586.

PRILOGA K

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev leta 1991

Leto 1991	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	3,4	21,8	18,6	6,8	1,3	48,1
ZLSD	14,4	21,4	11,3	5,9	2,0	44,9
SDS	1,4	8,0	20,7	12,4	2,0	55,4
SLS	0,8	6,9	15,8	22,9	6,8	46,8
SKD	1,6	6,7	9,4	22,0	14,9	45,3
KS	1,3	7,4	13,7	22,1	7,4	48,1
DS	1,7	1,0	24,9	10,1	1,1	48,2
LS	3,0	14,5	17,5	10,3	4,7	50,0
SDZ	1,1	8,4	16,9	14,1	5,7	53,9
SDU	1,7	10,6	17,1	8,3	1,1	61,1
SSS	3,9	22,9	14,0	6,2	1,3	51,6
ZS	2,6	10,0	32,5	7,2	1,9	45,6

Vir: Slovensko javno mnenje (1991).

PRILOGA L

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev leta 1992

Leto 1992	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	2,0	18,9	19,7	6,3	0,9	52,3
ZLSD	11,2	18,9	11,2	3,7	1,5	53,5
SDS	1,2	13,2	21,7	6,9	0,8	56,2
SLS	0,5	4,2	14,5	21,0	4,1	55,6
SKD	1,6	4,4	8,2	21,6	12,8	51,4
SNS	1,7	3,6	9,1	12,6	15,1	57,8
DS	0,6	9,5	27,7	8,1	1,5	52,6
LS	1,4	9,1	12,6	14,7	5,3	56,7
ND	0,7	4,0	13,6	17,2	5,7	58,9
SSS	4,7	21,8	13,3	4,4	0,7	54,9
ZS	1,3	7,4	31,3	5,0	1,2	53,8

Vir: Slovensko javno mnenje (1992).

PRIOLOGA M: Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev od leta 1993 do 1997

Leto 1993	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	5,0	21,4	18,2	4,0	0,7	50,7
ZLSD	10,6	19,2	12,6	3,8	1,4	52,4
SDS	0,5	7,5	23,7	13,4	2,4	52,5
SLS	0,8	3,8	14,6	23,6	8,0	49,2
SKD	1,1	3,8	10,4	22,8	15,6	46,4
SNS	4,6	6,5	9,7	11,5	16,9	50,7
DS	2,4	13,4	23,2	10,2	1,2	49,7
ZS-ESS	1,8	8,9	31,4	4,2	1,5	52,1
Leto 1994						
LDS	4,1	19,0	23,8	3,9	0,5	48,7
ZLSD	9,4	19,4	13,3	5,5	1,3	51,1
SDS	1,1	8,0	19,6	16,2	4,3	50,8
SLS	1,2	4,8	14,1	25,1	7,4	47,4
SKD	2,1	4,4	12,6	23,3	11,9	45,7
SNS	3,3	9,4	10,7	11,9	15,6	49,2
DS	1,5	7,9	21,4	7,8	1,6	59,7
ZS	1,7	9,9	27,4	9,6	1,7	49,8
SLO. DESNICA	0,6	1,2	7,0	18,2	21,7	51,4
Leto 1995						
LDS	5,9	21,5	23,7	6,4	1,3	41,2
ZLSD	12,4	18,5	16,1	7,5	1,2	44,3
SDS	2,9	9,3	19,4	17,4	5,7	45,3
SLS	1,2	8,3	19,9	23,2	5,7	41,7
SKD	2,0	5,7	14,5	23,7	14,3	39,9
SNS	3,9	12,6	14,4	14,3	12,8	42,1
DS	1,1	10,3	30,3	10,2	1,6	46,5
ZS	2,9	8,7	37,1	8,3	1,5	41,4
DeSUS	4,0	12,6	26,9	6,4	2,1	48,0
SND	1,3	5,3	8,2	14,5	23,7	47,0
Leto 1996						
LDS	7,7	13,4	17,5	3,6	2,1	55,6
ZLSD	12,8	11,2	13,3	3,3	1,6	57,9
SDS	1,5	4,3	16,6	9,3	7,8	60,5
SLS	1,4	3,5	17,2	16,3	5,3	56,3
SKD	2,3	3,5	11,5	13,2	14,3	55,1
SNS	5,8	4,3	12,7	7,9	9,5	59,8
DS	2,1	9,5	21,5	4,1	2,8	60,1
ZS	2,7	6,4	23,4	5,4	3,5	58,5
DeSUS	4,0	8,3	17,0	4,0	2,8	63,9
SND	2,7	3,3	7,7	6,8	18,4	61,0

Vir: Slovensko javno mnenje (1993–1996).

PRILOGA N

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev od leta 1997 do leta 2000

Leto 1997	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b. o., ne pozna
LDS	10,9	15,0	21,6	5,5	3,4	43,4
ZLSD	14,9	16,7	17,7	4,2	2,8	44,1
SDS	2,6	5,9	20,8	14,9	11,1	44,6
SLS	2,8	5,3	25,9	17,0	6,5	42,5
SKD	3,7	6,5	14,1	15,3	17,7	42,7
SNS	8,1	10,4	20,0	8,9	8,1	44,5
DS	3,0	10,1	30,4	5,3	2,0	49,2
DeSUS	6,9	14,7	24,1	4,7	3,1	46,6
Leto 1998						
LDS	13,2	16,0	19,8	4,1	4,0	43,1
ZLSD	15,6	16,5	16,9	4,1	2,3	44,8
SDS	4,2	6,7	20,2	12,8	11,2	45,0
SLS	2,7	7,4	23,6	15,8	7,7	42,8
SKD	5,9	6,0	11,9	14,3	20,1	41,9
SNS	10,8	10,6	18,9	6,2	7,0	46,4
DS	3,7	12,3	25,3	4,1	2,5	52,3
DeSUS	7,6	16,2	22,6	5,4	3,5	45,6
Leto 1999						
LDS	13,3	18,2	17,9	4,2	2,0	44,3
ZLSD	13,5	17,0	19,5	2,8	1,1	45,9
SDS	1,9	5,3	21,3	15,4	10,4	45,6
SLS	1,7	5,3	22,7	19,8	6,4	44,0
SKD	3,0	3,7	12,5	17,0	20,1	43,6
SNS	9,3	11,3	18,2	7,8	7,3	46,0
DeSUS	7,1	13,7	22,4	6,3	2,1	48,3

Vir: Slovensko javno mnenje (1997–1999).

PRILOGA O

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev leta 2000

Leto 2000	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	17,2	18,1	18,9	4,3	3,7	37,9
ZLSD	15,1	21,4	18,4	3,7	1,6	39,9
SDS	1,9	6,3	16,7	17,2	16,3	41,5
SLS+SKD	2,4	4,6	26,2	17,4	8,0	41,3
NSi	2,5	5,5	13,1	15,2	23,8	40,8
SNS	10,0	11,8	21,9	7,0	6,3	43,2
DeSUS	12,8	18,6	24,3	3,2	1,6	42,3
SMS	5,1	10,5	29,4	4,1	3,2	47,7

Vir: Slovensko javno mnenje (2000).

PRILOGA P

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev leta 2001

Leto 2001	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	12,2	17,0	21,3	5,4	3,1	40,8
ZLSD	11,8	20,4	20,2	4,0	1,4	42,0
SDS	1,9	5,8	22,7	15,8	11,2	42,5
SLS	1,8	6,3	23,8	17,0	8,5	42,7
NSi	2,9	5,8	14,6	13,5	20,3	43,0
SNS	7,4	12,6	23,3	7,3	5,5	43,9
DeSUS	7,4	19,5	23,6	4,4	1,0	44,0
SMS	4,3	12,9	30,9	4,6	1,8	45,5

Vir: Slovensko javno mnenje (2001).

PRILOGA R

Umestitve političnih strank na ideološkem kontinuumu s strani volivcev leta 2003

Leto 2003	skrajna levica/ skrajno levo	levica/levo	sredina	desnica/desno	skrajna desnica/ skrajno desno	ne ve, b.o., ne pozna
LDS	15,1	15,0	23,4	5,9	2,4	38,3
ZLSD	12,8	16,3	24,8	5,3	1,8	39,2
SDS	1,6	6,8	24,5	18,4	9,5	39,2
SLS	1,8	7,1	31,9	16,0	3,8	39,5
NSi	2,8	6,3	18,3	16,8	16,5	39,2
SNS	6,2	10,7	28,6	8,1	6,3	40,2
DeSUS	5,9	16,8	27,6	5,4	2,4	41,8
SMS	3,8	12,5	34,4	4,8	3,8	40,7

Vir: Slovensko javno mnenje (2003).